

İSRÂİLOĞULLARINDAN NAKİLDE BULUNMA MESELESİ*

"Haddithû 'an banî isrâ'îla we-lâ haraja"
(Benî İsrâîlden nakilde bulunun, sakıncası yoktur)

M. J. KISTER

Çeviren: Yrd.Doç.Dr. Cemal AĞIRMAN**

Cumhuriyet Ün. İlahiyat Fak.

* Bu makale M. J. Kister'in daha önceden yayınlanan makalelerinden oluşan *Studies in Jahiliyya and Early Islam* (Edit. Myriam Rosen - Ayalon, London 1980) adlı kitabın XIV. bölümünde, 215-239 sayfaları arasında yar alan "Haddithû 'an banî isrâ'îla we-lâ haraja" başlıklı makalenin tercümesidir.

****Çevirenin Notu:** Makale yazarı Kister'in bütün fikirlerine katılmak elbette mümkün değildir. Verilen bilgilerin bir kısmında çelişkiler vardır; bazı yorumlar da yanlıdır. Örneğin; sanki Müslümanlar Kur'an'ı kendilerine yeterli görmeyip eski Kutsal kitaplara aşırı rağbet duydukları için, onlardan aşırı iktibaslarda buldukları, ehl-i kitapla ilgili rivayetleri nakletme konusunda peygamberden sık sık izin istedikleri, bazan Peygamberin izin verdiği, bazen de ondan azar işittikleri, hatta buna yönelik bir ayet indiği (29:51), gibi yorumlar yapılmıştır. Halbuki söz konusu ayetin muhatabı inananlar değildir. Gerçi söz konusu ayetin sebebi nuzûlu olarak yazarın zikrettiği olaya yer verenler de vardır. Ancak Elmalılı'nın da [*Hak Dini*, V, 3786, İst. tsz.] ifade ettiği gibi ayetin siyak ve sibakı bu ihtimale yer vermemektedir.

Yazarın Hz. Peygamber'in Tevrat ile olan ilişkisi konusunda verdiği bilgiler kabul edilebilir cinsten değildir. Bir çok şeyin ondan iktibas edildiği fikrine de katılmak mümkün değildir. Ayrıca bazı uydurma rivayetleri doğru olarak ele alıp önemseyip gözükmektedir. Peygamberle ilgili yapılan nakiller sened ve metin tenkidine tabi tutulmamıştır. Bazı bilgiler, muteber bazı hadis kaynaklarında yer alan bilgilerle çelişkiler içermektedir. Örneğin Hz. Ömer'in, "*Rab olarak Allah'tan, din olarak İslam'dan, peygamber olarak Muhammed'den razıyım*" şeklindeki sözünü, Hz. Ömer'in Tevrat'tan bazı bölümleri okuma izni talebi karşısında Hz. Peygamber'in gazaplanması üzerine söylediği iddiası, muteber hadis kaynaklarındaki bilgilerle uyuşmamaktadır. Oysa Hz. Ömer'in, bu sözü, Hz. Peygamber'in kendisine sorulan gereksiz sorular karşısında sinirlenmesi üzerine söylediği variddir [bk. Buhârî, İlm 29]. Ayrıca bütün fiten ve melâhim olaylarının, Yahûdîlikten İslama dönen Yahûdî asıllı Müslümanların Tevrat kaynaklı kehanetlerinden ibaret oldukları imajını vermeye çalışması da üzerinde durulması gereken başka bir noktadır.

Kısacası yazar adeta; Kur'an'ın, Tevrat'ın; İslam toplumunun inanç ve kültür bakımından Yuhûdî toplumunun; hadislerin de eski Kutsal Kitapların, özellikle de peygamber ve din adamlarının derledikleri kitaplardan alınma nakillerin bir devamı niteliğinde olduğunu, orijinalitelerinin bulunmadığını ihsas ettirmek istemiştir.

Aslında her üç dinin temelde ilahî kaynaklı olmaları itibarı ile temel konularda paralellik arzetmeleri, hatta bazı kuralların örtüşmesi gayet tabiidir. Zaten Kur'an da bunu red etmemektedir. Mesela Kur'an'da, "öncekilere [örn. oruç vs.] farz kılındığı gibi size de farz kılındı" gibi ifadelerle raslamak mümkündür. Ancak bunların Tevrat'tan yapılan birer iktibas değil, Hz. Peygambere inzal olunan yeni vahiyler olduğunu unutmamak gerekir. Hulasa makalenin müsbet ve menfî yönde ciddi bir tenkide tabi tutulması gerektiği kanaatindeyiz. Makalenin, yapmayı düşündüğümüz daha geniş bir tenkidini bilahare yayınlamayı umuyoruz. Bu makaleyi tercüme etmedeki amacımız, Batılı bilim adamlarının bakış açılarını ve ilgilendikleri konuları ilgililere sunmaktır. Takdiri okuyuculara bırakıyoruz.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

Oldukça yaygın olan bu rivayet, Müslüman alimler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Söz konusu alimler, hadisin ihtiva ettiği lafızların *anlamı, amacı ve delaleti* konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Tartışmanın özü, gerçekte, rehberlik için Yahûdî ve Hıristiyan kaynaklarına müracaat etmenin, derledikleri eserleri okumanın; onlardan Müslümanların kültürel gelenek ve inançlarına intikal eden bazı yönleri, Müslümanların kültürel gelenek ve inançlarının bir parçası haline getirmenin meşru olup olmadığı meselesinde yoğunlaşmaktadır. Bu tartışmaların bazılarını tetkik etmek, İslam inancına mensup çeşitli dînî grupların eğilimlerini aydınlatmaya ve Müslüman alimlerin tutumlarının içyüzüne daha derin bir şekilde nüfuz etmeye yardım edebilir.

I

Ⲡⲟⲩ ⲀⲚ « ⲛ "Haddisû 'an benî isrâîl: İsrailoğullarından rivayet ediniz" şeklinde gelen rivayet, Goldziher tarafından, Yahûdî Aggada ile Hıristiyan efsanelerinin, İslam rivayet geleneği üzerindeki etkisini tereddütle karşılayan Müslüman sunnî alimlerin eğilimine ters düşen bir rivayet olarak kabul edilmektedir¹. Goldziher, bu hadisin naklinin, II. Yüzyıl alimleri arasında, Yahûdîlerden bilgi aktarmak konusunda cereyan eden tartışmaların delili olarak hizmet ettiğini söylemektedir. Bu rivayetin kaydedildiği ilk kaynak** , eş-Şâfiî'nin (ö. 204) "*Risâle*" sidir².

Bu rivayet ayrıca Mamer b. Râşid'in (ö. 154) *Câmi'* inde³ ve Abdurrezzak > el-Evzâ'î⁴ > Hasan b. 'Atiyye⁵ > Ebû Kebşe⁶ > 'Abdullah b. 'Amr b. el-'As kanalıyla gelen bir isnadla Abdurrezzak'ın *Musanef'* inde yer almaktadır. Söz konusu rivayete göre Peygamber (s.a.) şöyle buyuruyor: "*Kur'an'dan bir ayet bile olsa, benden naklediniz. İsrailoğulları ile ilgili rivayetler de nakled(ebilirs)iniz,*

¹*Muhammedanische Studien* (Halle, 1890), II, 137, not: 3; ayrıca bk. G. Vajda, "Juifs et Musulmans selon le Hadî", *JA* CLXXIX (1937), 115-120; S. D. Goitein, *Banû İsrâ'îl, İslâm Ansiklopedisi*².

***"İlk kaynak" ifadesi pek isabetli değildir. Zira bir sonraki cümle bu ifadeyi nakzetmektedir.

Mamer b. Râşid'in vefat H. 154 iken eş-Şâfiî'ninki H. 204'dür. Dolayısıyla Ma'mer b. Râşid daha öncedir. (çev)

²*Mélanges Judéo-Arabes*, IX, "İsrâ'iliyyât", *REJ* XLIV (1902) 64, not 2.

³El yazma, Feyzullah 541, vr. 59b, (F. Sezgin, *GAS*, I, 291).

⁴Hakkında bilgi almak için bk. F. Sezgin, *GAS*, I, 516.

⁵Hakkında bilgi almak için bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb* (Haydarabat, 1327), II, 251, no. 460; ez-Zehabî, *Mizânul-i'tidâl*, nşr., Ali Muhammed el-Bicâvî (Kahire 1382/1963), I, 479, no. 1809.

⁶Hakkında bilgi almak için bk. İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 210, no. 974

sakıncası yoktur; kim benim adıma yalan söylerse cehennemdeki yerine hazırlansın"⁷.

Bu rivayet Ahmed b. Hanbel'in⁸ *Müsned'* inde, **OE AE €-» EE** "ve men kezebe 'aleyye muta'ammiden" sözünde yer alan "kasten"⁹ ifadesi gibi bazı küçük farklılıklar ihtiva etmekle beraber aynı raviler zinciri ile yer almaktadır.

⁷El yazma, Murad Molla 604, vr. 113b:

A€€ A A€ »€€€-€€€ E€E ıı E O AE« €E »EI «

Ayrıca bu rivayet için bk. et-Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*", nşr., Abdurrahman Muhammed Osman (Kahire, 1388/1968), I, 166; el-Fesewî, *el-Ma'rife we't-Ta'rih*, el yazma, Esad Ef. 2391, vr. 162b. ; en-Nuwayrî, *Nihâyetü'l-ereb*, (Kahire [yeni basım] 1964), XIV, 182; Ebû Nu'aym, *Hilyetü'l-evliyâ* (Kahire, 1351/1932), VI, 78; et-Tahâvî, *Muşkilü'l-âsâr*, (Haydarabad, 1333, I, 40, 42, 168-169 (Abdurrezzâk'tan); el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, X, 129, no. 1094.

⁸Nşr. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire, 1953), XI, 127, no. 6888; krş. el-Beyhâkî, *Marifetu's-sunen, ve'l-âsâr*, nşr. Ahmed, Sakr (Kahire, 1389/1968), I, 48-51; krş. el-Humeydî, *el-Musned*, nşr. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut-Kahire 1332, II, 492, no. 1165; ayrıca birleşik bir rivayet için bk. Suyûtî, *Tahzîru'l-hevâs min ekâzibi'l-gussâs*, s. 14, no. 13;

OE« € »E« €EI 'ıı "EI «€€-ıı€ €AE € » €
"-« İ€ E€« Ö-Ã E Ö ÀE« €Eİ E €« €-»E

'Âli el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfû'a fi'l-ahbâri'l-mavdû'a*, nşr. Muhammed Sabbâğ, (Beyrut, 1391/1971), s. 9; el-Munâvî, *Feyzu'l-kadîr*, (Beyrut, 1391/1972, III, 377, no. 3691, el-Muttakî el-Hindî, *age.*, X, 129, no. 1096.

⁹"Men kezebe 'aleyye" rivayeti hakkında bk. İbnu'l-Cevzî, *Kitâbu'l-mevzuât*, nşr., Abdurrahman Muhammed Osman (Kahine 1386/1966), I, 55-98; ayrıca bk. *age.*, s. 63 Vehb b. Cerîr'in sözü şöyledir:

E«€€A A« €«€ A €A

:"Vallahi o "kasten" ifadesini kullanmadı, halbuki siz hep 'kasten' ifadesini kullanıyorsunuz"; krş. el-Hatîb el-Bağdâî, *Takyîdu'l-ilm*, nşr., Yûsuf Eçe (Şam, 1949), s. 29: **O"»A €«€ A €A«€€E€€€** "we men kezebe 'aleyye; qâle Hemmâm: ahsibuhu qâle "mute'ammiden"... fe'l-yetebeve'...; krş. J. Goldziher, *Muh. St.*, II, 132 (bk. not. 3-4); ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *age.*, IV, no. 2675, 2976; V, no. 3694, 3801, 3814, 3847; II, no. 584, 629, 630, 903, 1000, Ğ, 1075, 1291; I, no. 326, 469, 507; VI, no. 4338, 4742; VII, no. 5232, 5291; IX, no. 6309, 6478; X, no. 6592, 6593. Bu sözün ilginç bir tertibi için bk. *age.*, VI, no. 4156:

ÖÃÃE€« -"E€ «€€Á ®'© EEÖE «-»E€E
EÄ'ııE« E ÅE EÖ €€Á €ÄE « -€ -€€ €Eı
€-» €Eı Å €Ä «ÆÆÆâ

Dikkate değer bir versiyon için bk. *age.*, V., no. 3025:

«€€-ııE »Eı-€€A€€«€EÆÆÆEä«€ /

krş., ed-Deylemî, el-Firdevs, el yazma, Chester Beatty 3037, vr. 27a:

€«EA AE €-» €ÖKÆEA «EÆÆÆ

ÖÆÆÆAE €-» €EıÆı

; ayrıca bk. *age.*, III, no. 2069:

ÖÆÆÆAE €«€ €Eı

yine bk. İbn Sa'd, *Tabakât* (Beyrut, 1957), II, 337:

; krş. el-Cerrâhî, *Keşfu'l-hafâ' ve muzîlu'l-ilbâs* (Kahire, 1352), II, 275, no. 2593; İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, nşr. ez-Zâvî et-Tenâhî (Kahire, 1963), I, 159; et-Tirmîzî, *Sahîh* (Kahire, 1934), XIII, 167 orada bu söz *hâsifu'n-na'l* olayı ile irtibatlandırılıyor; el-Kundûzî, *Yenâbi'u'l-mevedde* (Kazimiyye, 1385), s. 59, 209; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* (Kahire, 1349/1931), I, 265; es-Sefârînî, *Ğizâ'l-elbâb* (Kahire, 1324), I, 118; Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî, *el-Mu'tasar mine'l-muhtasar* (Haydarabad, II, 261-262; et-Tâberânî, *age.*, II, 55; el-Fesewî, *age.*, vr. 158a; el-Hâkim, *el-Müstedrek*

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

Görüldüğü gibi, **OU AE « €E »** "haddisû 'an benî isrâil" rivayeti, Kur'an ayetlerinin naklinde güvenilir olmayı emrettiği birleşik bir hadisin bir parçası şeklinde gelmekte, devamında İsrailoğulları ile ilgili rivayetleri nakletmeye teşvik etmekte, rivayetleri naklederken de kendi adına yalan söylememe konusunda ravileri uyarmaktadır. Bazı versiyonlarda, hadisin tam rivayetinin sadece iki parçası şöyle kaydedilmektedir:

ò»€€€« €EI E €E ıı E O AE

"Bir ayet bile olsa benden naklediniz, İsrailoğulları ile ilgili (rivayetler) de naklediniz bir sakıncası yoktur"¹⁰.

Ma'mer b. Râşid'in *Câmi*'' inde yer aldığı şekliyle üç parçadan oluşan aynı versiyon, el-Mu'âfâ b. Zekerriyya (ö. 390) tarafından *el-Celîsu's-sâlihi'l-kâfi ve'l-enîsu'n-nâsihi's-şâfi'* adlı eserinde¹¹ kaydedilmekte ve müellif tarafından yapılan geniş bir yorum ilave edilmektedir. el-Mu'âfa, içinde yer alan harikulade özelliklerden dolayı deniz olayında nasıl ayrıcalık tanınmış ve yalandan uzak

(Haydarabad, 1342), II, 401; ez-Zehbî, *Mizân*, IV, 393 zeyl; Ebû Nu'aym, *age.*, II, 369; krş. Ebû Ubeyd, *Fedâilu'l-Kur'ân*, el yazma, Leydin, no. 3056, vr. 3b:

òÆÆÆ«È –"ÈÈ «€€À ®'© €Á «€İÈ» €İ (
«€È €ÈÀ Í' ÁÈÈ «€Ö İÀ €Èİ €ÂÈ €€€» 'Í
€€İ »È »Í « €È Â€€ « €İ ÂÁİ

Yine bk. es-Suyûtî, *el-Câmi 'u'l-kebir*, el yazma, el-Cezzâr, Acre, I, 351:

òO AE« €EI €A« "A€ A E€« O–A «€« AE
€€Â €€İ »È Â€€ Á ÂÈ «€È

İbn 'Abdi'l-Hakem, *Futûhu Mısr*, nşr. C. Torrey (New Haven, 1922), 273-274:

OAE €–» €EI €–» sözü, **ò€€€ EAE** ifadesiyle birlikte. Ayrıca bk. el-Beyhâqî, *Ma'rifetu's-sunen*, I, 45-47 (farklı varyasyonlar kaydedilmiştir:

òAE €«€ €€İ A« €A «€€ÆÆÆÆÆÆÆÆÆÆ|
€€İ €€İ€ Â" €ÃÈ»Á Â€Ã ÂÈ (

(ayrıca editör tarafından yapılan referanslara da bk.): Ebû Yusûf, *Kitâbu'l-âsâr*, nşr. Ebû'l-Vefâ, (Kahire, 1355), s. 207, no. 922; Suyûtî, *Tahzîru'l-hevâs min ekâzibi'l-qussâs*, s. 8-65; (editörün referanslarına da bk.); et-Tahâwî, *Muşkilu'l-âsâr*, I, 164-175; Ahmed b. Ali el-Mervezî, *Musnedu Ebî Bekr*, nşr. Şuayb el-Arnâvûd, (Beyrut, 1390/1970), s. 132-133, no. 60; el-Muttaqî el-Hindî, *age.*, X, no. 1401, 1408, 1409, 1415-1418; İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zemâir 'an iqtirâfi'l-kebâir*, (Kahire, 1390/1970), I, 97-98; Ebû Ya'lâ, *Musned*, el yazma, Fatih 1149, vrk. 19b.; el-Humeydî, *age.*, II, 492, no. 1166; İbn Hazm, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, nşr. Muhammed Ahmed 'Abdulazîz, (Kahire 1398/1978), I, 249, 255, II, 1065.

¹⁰İbn Abdilberr, *Câmi 'u beyâni'l-'ilm ve fadlih* (Kahire, 1346), II, 40; el-Kudâ'î, *Şihâbu'l-ahbâr*, el yazma, British Müzesi, no. 6496, vr. 39a.

¹¹El yazma, Topkapı Sarayı, Ahmed III, 2321, vr. 3a-4a.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

kalmak kaydıyla bunlardan nakletmeye izin verilmiş ise, bu rivayette, başlarına gelen mucizevî olaylardan dolayı da Benî İsrâîlin tahsis edildiğini savunur¹².

Bu rivayette, İsrailoğulları ile ilgili mucizevî ve harikulade olayları vurgulama eğilimi görüntüsü bu sözün geniş bir versiyonunda şöyle yansıtılmaktadır:

«أَنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ سَأَلُوا رَبَّهُمْ أَنْ يُرْسِلَ إِلَيْهِمْ آيَةً قَالَ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا إِفْكَارًا مُّجْرِمِينَ» : "haddisû 'an benî isrâîl fe innehu kânet fihim e'âcibu". : "İsrailoğullarından bahsediniz! Çünkü onlarda bir takım hayreti mücib şeyler vardır"¹³.

el-Mu'âfâ, hadiste yer alan «لَا حَرَاةَ» : "ve lâ haraca" lafzının söz dizimi (sentaks) hakkında iki görüş kaydeder. Bu görüşler, ifadenin birbirinden tamamen farklı iki yorumunu yansıtmaktadır. Bu görüşlerden birine göre "lâ haraca" ifadesi bir haber, bir beyandır; bu durumda ifadenin anlamı; "bu tür olayları anlatmada bir sakınca yoktur" şeklinde olmaktadır. Nitekim, el-Mu'âfâ, bir çok kimsenin bu tür rivayetleri dinlemek konusunda isteksiz olduğunu, söz konusu hadisin İsrailoğullarından nakilde bulunmaya izin verdiğini, bu arada onlardan nakilden kaçınmanın ilmin kaybına, düşünce yollarının ve bilgi kaynaklarının kesilmesine, düşünce ve nasihat kapılarının kapanmasına sebep olabileceğini belirtir. Diğer görüş, «لَا حَرَاةَ» : "ve lâ haraca" ifadesinin, bir yasaklamaya işaret ettiğini kabul eder. Bu ifade, «لَا تَهْرُؤُوا» : "ve lâ tahrucû": "çıkmayınız" ifadesi ile eşittir ve "insanları aldatan birer yalan oluşunu bile bile, bu tür rivayetleri nakletmek suretiyle günah işlemeyiniz" demektir¹⁴.

İki gramatik yapı, gerçekte, rivayetin iki çelişkili yorumunu yansıtmaktadır. "Lâ haraca" yi haber olarak ele aldığımız takdirde, doğru olsun uydurma olsun, İsrailoğulları ile ilgili rivayetleri nakletmenin hiçbir sakıncası olmadığını ifade eder. Söz konusu izin hakkında "bu tür olayları nakletmekten kaçınmanın, geçmiş halk ve

¹²Vr. 4a:

«أَنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ سَأَلُوا رَبَّهُمْ أَنْ يُرْسِلَ إِلَيْهِمْ آيَةً قَالَ رَبُّهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا إِفْكَارًا مُّجْرِمِينَ»

(konu galiba iyi bilinmekte olan "haddis 'ani'l-bahri ve lâ haraca" ifadesine veya atasözüne işaret ediyor; bk. el-Cerrâhî, age., I, 352, no. 117).

¹³ed-Deylemî, age., vr. 72a; L 'A, "h r c" mad.

¹⁴el-Mu'âfâ, age., vr., 4a:

«لَا حَرَاةَ» : "ve lâ haraca" ifadesinin, bir yasaklamaya işaret ettiğini kabul eder. Bu ifade, «لَا تَهْرُؤُوا» : "ve lâ tahrucû": "çıkmayınız" ifadesi ile eşittir ve "insanları aldatan birer yalan oluşunu bile bile, bu tür rivayetleri nakletmek suretiyle günah işlemeyiniz" demektir¹⁴.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

peygamberlerle ilgili ibretli rivayetlerin hikmet, akıl ve düşünce naklinin kesilmesine sebep olacağı" şeklinde zikredilen saik son derece ilginçtir. Ayrıca bazı muhafazakar çevrelerin, İsrailoğulları ile ilgili çok yaygın olduğu anlaşılan rivayetlerden (kıssalardan) hoşlanmamaları olaya daha da açıklık getirmektedir. Diğer yandan yasak olarak ele alındığında "lâ haraca" ifadesi, kussacılarınkine benzeyen popüler hikayelerin nakline yönelik bir yasak ifade eder.

el-Hatîb el-Bağdâdî, aynı hadisi tamamen farklı bir kontekste kaydeder. Bu rivayette Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu:

ò€« € »Ë« €Ëİ 'İ « «€« «€€-ÏË Ë ÆË € » €İ-
Ë ÆË €-» €€İ €€İ »Ë Æ€€ Á ÆË

"Kur'an'dan başka benden bir şey yazmayın. Kim Kur'an'dan başka bir şey yazmışsa onu imha etsin. İsrailoğulları ile ilgili (rivayetleri) naklediniz, (bunda) herhangi bir sakınca yoktur. Kim benim adıma yalan söyleirse Cehennemdeki yerine hazırlansın."¹⁵.

Hadisin bu versiyonunda İsrailoğulları ile ilgili rivayetleri nakletme izni, peygamberin sözünü yazma yasağı ile birlikte zikredilmiştir.

Ebû Hureyre tarafından nakledilen bir rivayetin anlamında kesin bir farklılık göze çarpmaktadır. Rivayetin ifadesine göre, Peygamber, insanların, kendi sözlerini yazdığını görür, onları azarlar ve hadislerini yazmayı yasaklar. Peygamber onlara, "Allah'ın Kitabından başka bir kitap mı istiyorsunuz?" diye sorar; ve, "Sizden öncekilerin sapmasına yol açan tek şey, Allah'ın Kitabının yanında başka kitaplardan bazı şeyleri yazıp almaları olmuştur" ilavesinde bulunur. Bunun üzerine insanlar Peygambere; "Senden (hadisler) nakledelim mi?" diye sorarlar. Peygamber "Benden naklediniz, bunda bir sakınca yoktur. Kim benim hakkımda kasten yalan söyleirse Cehennemeki yerine hazırlansın!" karşılığını verir. Orada bulunanlar tekrar, "İsrailoğulları ile ilgili rivayetleri nakledelim mi?" sorusunu yöneltir. Peygamber de, "Onlarla ilgili (rivayetleri) naklediniz, herhangi bir sakıncası yoktur. Onlarla ilgili ne söylerseniz söyleyin, her zaman daha dikkati mucib şeyler var olacaktır"¹⁶ cevabını verir. Burada, İsrailoğulları ile ilgili rivayetleri nakletme izni,

¹⁵Takyîdu'l-ilm, s. 30-31:

ò €« € »Ë« €Ëİ 'İ « «€« «€€-ÏË € ÆË
Ë €« Õ-Æ Ë ÆË €-» €€İ €€İ »Ë Æ€

¹⁶Age., s. 34:

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

peygamberin hadislerini yazılı olarak kaydetme yasağı ile bir zıtlık arz etmektedir. Bununla beraber, İsrailoğullarından nakletme izni, Peygamberin hadislerini şifahi olarak nakletme izni ile aynı düzeyde yer almaktadır. Hatta, $\text{òO AE} \ll \text{€E}$: "haddisû 'annî we lâ haraca" ve $\text{òO AE} \ll \text{€E} \gg \text{EI}$: "haddisû 'an benî isrâîl we lâ haraca" ifadeleri bile aynıdır.

Zeyd b. Eslem tarafından nakledilen ve Ma'mer b. Râşid'in *Câmi'* inde¹⁷ yer alan rivayetin içeriği oldukça farklıdır. Bu rivayette Peygamber şöyle buyurmaktadır:

$\text{ò€} \ll \text{"} \text{€E} \ll \text{A€} \ll \text{€€} \ll \gg \text{€E} \text{'I} \text{€ EAA}$

"Herhangi bir şey hakkında Ehl-i Kitaba bir şey sormayınız; çünkü onlar şu anda yüz çevirmekte oldukları doğru yolu size gösteremezler".

(Zeyd b. Eslem): Biz, "ey Allah'ın elçisi, İsrailoğulları ile ilgili olayları nakledebilir miyiz?" diye sorduk. Peygamber; $\text{òO AE} \ll \text{I}$ "nakledin bunda bir sakınca yoktur" şeklinde cevap verdi. Bu rivayette ifadenin konumu ve durumu oldukça farklıdır. Burada dînî meselelerde Kitap Ehline danışıp danışmama problemi ile onların tarihiyle ilgili olayları nakledip etmeme problemi arasında apaçık bir hat çizilmektedir. Din ve inanç problemleri konusunda Kitap Ehline soru sormak yasaklanmıştır; onlar bu konuda herhangi birisine rehberlik yapamazlar; çünkü zaten onların kendileri sapmış durumdadırlar. Fakat onlarla ilgili kıssaları anlatmaya izin verilmiştir.

İbnu'l-Esîr, olayların mucizevî yönünün vurgulandığı, az önce zikredilen bazı yorumlardan bir kısmını kaydeder; hatta bazı ilaveli olanlarını da zikreder¹⁸.

$\text{ò} \text{-} \bar{\text{A}} \text{€€I} \bar{\text{E}} \ll \text{-} \text{"} \bar{\text{E}} \ll \text{€€Á} \text{®}' \text{©} \bar{\text{E}} \bar{\text{E}} \bar{\text{O}} \bar{\text{E}} \bar{\text{E}} \ll \text{"} \text{'}$
 $\text{€} \bar{\text{O}} \ll \text{I} \bar{\text{A}} \bar{\text{E}} \text{"} \hat{\text{A}} \text{€Á} \ll \hat{\text{A}} \hat{\text{E}} \text{€} \text{€} \ll \text{€} \text{€} \ll \gg \text{€I} \text{-} \text{€} \ll \gg$
 $\text{€} \gg \bar{\text{E}} \ll \hat{\text{A}} \hat{\text{E}} \ll \text{€€} \gg \hat{\text{A}} \text{€} \text{€} \ll \gg \ll \text{€€Á} \text{€} \ll \text{€I} \text{€€} \hat{\text{E}}$
 $\bar{\text{O}} \text{-} \bar{\text{A}} \text{"} \bar{\text{E}} \hat{\text{A}} \hat{\text{E}} \text{€-} \gg \text{€€I} \hat{\text{A}} \text{€Á} \ll \text{€€I} \gg \bar{\text{E}} \hat{\text{A}} \text{€€} \hat{\text{A}} \text{'}$
 $\bar{\text{O}} \hat{\text{A}} \bar{\text{E}} \ll \bar{\text{E}} \ll \bar{\text{O}} \text{-} \bar{\text{A}} \text{€} \ll \hat{\text{E}} \hat{\text{A}} \text{€Á} \hat{\text{A}} \bar{\text{O}} \hat{\text{A}} \bar{\text{E}} \ll \text{€I}$

¹⁷Vr. 59b; Abdurrezzâk, el-Musannef, el yazma, vr. 113b:

$\text{ò} \gg \ll \gg \hat{\text{A}} \text{€} \text{'I} \text{"} \text{€} \ll \hat{\text{A}} \text{€} \ll \text{€€} \ll \gg \text{€} \hat{\text{E}} \text{'} \text{€€} \text{€€} \text{€} \hat{\text{E}} \text{"} \text{I} \text{€} \text{€€} \ll \gg \text{€} \hat{\text{E}} \text{'}$
 $\text{€} \ll \hat{\text{E}} \hat{\text{A}} \hat{\text{A}} \text{€} \hat{\text{E}} \text{I} \hat{\text{A}} \bar{\text{E}} \hat{\text{A}} \text{€} \ll \text{€} \bar{\text{E}} \ll \gg$
 $\text{"} \text{-} \ll \text{I} \text{€} \text{€} \ll \bar{\text{O}} \hat{\text{A}} \bar{\text{E}} \ll \bar{\text{E}} \ll \bar{\text{O}} \text{-} \bar{\text{A}} \hat{\text{a}}$

¹⁸*en-Nihâye*, I, 361.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

"Harac" sınırlılık, darlık anlamı ifade eder¹⁹ ve "günah" ve "yasak fiiller"i göstermek için kullanılır. "*Lâ haraca*" ifadesi, "*lâ isme (günah yoktur)*", "*lâ be'se (sakınca yoktur)*" şeklinde şerhedilmek zorundadır²⁰. Bu durumda söz konusu ifade, Müslümanlarda vuku bulma ihtimali olmasa bile; İsrailoğullarında vuku bulan harikulade olayları nakletmenin günah ve herhangi bir sakıncasının olmadığını gösterir. Bununla beraber, bu, herhangi birisinin yalan söylemesine izin verildiği anlamına da gelmez.

İbnu'l-Esîr tarafından nakledilen az farklı başka bir yoruma göre, söz konusu olaylar doğru olsun olmasın, İsrailoğulları ile ilgili rivayetlerin, söylendiği gibi nakledilmesinde herhangi bir günah veya sakınca yoktur. Olayın vukû bulduğu an ile anlatıldığı zaman arasındaki uzaklık, yani İsrailoğulları ile Müslümanlar arasındaki süre, rivayette anlatılan olayı doğrulamayı imkansız hale getirir ve râvî de bunun güvenilirliğinden sorumlu olamaz. Bu durum, "*bir hadis ancak, naklin doğruluğundan ve nakledenlerin dürüstlüğünden emin olunduktan sonra nakledilmelidir*" ilkesi çerçevesinde yapılan Peygamberle ilgili rivayetlere zıtlık teşkil etmektedir²¹.

Bu yorum, düşüncesinde daha da sarih olan el-Azîzî (ö.1070) tarafından benimsenmiştir. el-Azîzî, "*İsrailoğulları ile ilgili (olayları) naklediniz*" ifadesini, "*Onlardan gelen kıssa ve öğütleri anlatınız*" şeklinde şerheder ($\text{ò} \gg \text{€€€} \ll \text{€€€€} \ll$: *belliğû 'anhum el-qısasa ve'l-mavâiza*). *Lâ haraca* ibaresi "bu kıssaları isnadsız nakleden bir ravinin üzerinde zorunlu bir günah yoktur" ifadesiyle açıklanmıştır. Çünkü zamanın uzaklığından dolayı rivayetin onlardan olduğuna dair bir zann-ı galibin hasıl olması yeterli olmaktadır (*fe yekfî ğalebetü'z-zanni bi-ennehu 'anhum*). Bu rivayeti, insanlardan Peygamberle ilgili haberleri nakletmelerini isteyen ve bu rivayetlerde uydurma ve yalana karşı uyarıcı bir hadis takip etmektedir²². Burada $\text{ò} \text{ö} \text{AE} \ll \text{€EI}$)" *haddisû 'annî bi-mâ tesme'ûne*" ifadesi, isnadların doğruluğuna dikkat etme ve hadisleri kusurlu isnadlarla nakletmekten kaçınma tavsiyesi ile izah edilmektedir.

¹⁹Bk. Râğib el-İsfahânî, *el-Mufredât fî ğaribi'l-qur'ân* (Kahire, 1324), s. 111, *h r j* md.

²⁰Bk. el-Meclisî, *Bihâr*, IV, 495 (yeni basım)

²¹*en-Nihâye*, I, 361; ayrıca bk. el-Cezerî, *Kısâsu'l-enbiyâ'* (Necf, 1964), s. 522 (İbnu'l-Esîr'den nakledilmiştir); İsrailoğulları ile alakalı rivayetlerin nakline izin veren bir Şi'i rivayet için ayrıca bk. *age.*, s. 522'in sonunda.

²²*es-Sirâcu'l-munîr* (Kahire, 1957), II, 223:

$\text{ò} \text{ö} \text{À} \text{È} \ll \text{€} \text{È} \text{I} \gg \text{À} \ll \text{"} \text{À} \text{€} \text{È} \text{È} \text{È} \text{È} \text{€} \ll \text{€} \text{È} \text{€} \text{È} \ll \ll \text{€} \ll \text{ö} \text{€}$

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

Dinî akideleri ile ilgili konularda onlara herhangi bir şey danışmanın tersine, İsrailoğulları ile ilgili rivayetleri nakletme izninin sebepleri, el-Münâvî (ö.1031) tarafından açıklanmıştır. el-Münâvî, rivayetleri nakletmeye izin veren hadis ile dinî prensip ve kuralların naklini yasaklayan rivayet arasında herhangi bir çelişki olmadığını belirtir. Onların dini prensiplerini nakletmek, esasen, onların kuralları neshedildiği için yasaklanmıştır²³.

el-‘Alkamî (ö.969), rivayetleri nakletme iznini, İslam toplumunda meydana gelen değişiklikler ışığında mütalaa eder. el-‘Alkamî, Peygamberin, İsrailoğullarının kitaplarını okumayı ve onlardan bilgi almayı uygun görmediğini belirtir. Daha sonra durum gelişmiş ve yasak kaldırılmıştır. Yasak, İslam Hukûku prensiplerinin ve İslam dininin temellerinin tam olarak yerleşmediği dönemde, bir fikne çıkar korkusuyla söz konusu olmuştur. Endişe son bulunca, rivayetlerin nakline izni verildi, çünkü geçmiş olayların nakillerini dinlemek, zihnî ve ahlakî yönden gelişmeyi gerekli kılar²⁴. Bu yüzden el-Alkamî, "*haddisû ‘an benî isrâîl*" sözünü, daha önceki yasaklayıcı ifadeyi nesheden bir söz olarak kabul eder, görünmektedir.

el-Cerrâhî (ö.1162) bu yorumu, kendisi tarafından kaydedilen diğer yorumlar arasında nakleder. el-Cerrâhî, ayrıca, Ömer'in Peygamber tarafından, Tevrat'tan bir takım şeyleri kopya etmesinin yasaklandığı rivayeti, İsrailoğulları ile ilgili haberleri nakletme yasağının bir delili olarak zikreder. Daha sonra el-Cerrâhî, böyle rivayetleri nakletme izninin verildiğini ve bu sözün ortaya çıkma sebebinin bu olduğunu söyler²⁵.

Yorumların bazıları bu izni sınırlamaya, hatta onu iptal etmeye yönelik bir eğilimi yansıtmaktadır. "*Lâ haraca*" : "sakıncası yoktur" ifadesi, "eğer nakletmezsen" ifadesiyle tamamlanabilir²⁶. Hadis böylece, Peygamberin herhangi

²³el-‘Azîzî, *age.*, II, 145:

«...»

²⁴*Age.*, :

«...»

²⁵el-Cerrâhî, *age.*, I, 353.

²⁶İbnu'l-Esîr, *age.*, I, 361: «...» ayrıca bk. el-Cerrâhî, *age.*, I, 353, II, 11-12; el-Azîzî, *age.*, II, 145.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

bir hadisini nakletmenin mecburî özelliğini vurgulamakta, fakat İsrailoğulları hakkında nakilde bulunup bulunmamayı müminin takdirine terketmektedir.

Sınırlayıcı bir yorum, "*Benî İsrail*" ifadesinin "Yakûbun oğulları"nı gösterdiğini öne sürmektedir; yani hadis, içindeYûsuf'un kıssasının da yer aldığı, onların haberlerine işaret etmektedir. Bu yorum el-Azîzî tarafından, "*ve hâzâ eb'adu'l-evcuhi*" : "*bu çok uzak bir yorumdur*" sözüyle reddedilir²⁷. Garib bir yorum, iznin sebebini, İsrailoğulları ile ilgili rivayetlerin bazı nahoş açıklamalar içerdiğini ve bundan dolayı da onların rivayetlerini nakletmenin sakıncası olmadığını vurgulamanın gerekli olduğunu belirterek açıklar²⁸.

Fakat bu sınırlayıcı yorumlar etkili olmamıştır. "*Haddisû 'an benî isrâîl ve lâ haraca*" sözü, diğer farklı rivayetlerle ilişkili olarak İkinci Yüzyılın ilk yarısında Müslümanlar arasında oldukça yaygın hale geldi. İsrailoğulları ile ilgili rivayeleri nakletme izni, Müslüman alimler tarafından nakledilen Yahûdî ilmi ve rivayetlerine kapının genişçe açılmasına sebep oldu.

II

İsrailoğulları ile ilgili rivayetlerin ihtiva ettiği tema, oldukça kapsamlıdır. Bunlar, Peygamberler ve onların uyarıları ile ilgili kıssalar, İsrailoğullarının irtikap ettiği günahlar ve onlara verilen cezalar, dürüst kişilerin ve dindarların çektiği ıztıraplar ve Allah tarafından onlara verilen mükafatlar, akıllı ve zeki insanların söylediği söz ve ifadeler, peygamber ve dindar insanların duaları, büyüklerin, ermiş ve şehitlerin konuşma ve vasiyetleri gibi konuları içermektedirler.

Önceki peygamberlerin ve (son) peygamberin ortaya çıkışı ile ilgili kehanetlerini ve Müslüman toplumu, halifeler ve isyanlar, hanedanların çöküşü, Mehdî ve kıyamet alametleri gibi konularla ilgili tasvirlerini içeren bu rivayetlere genellikle "*İsrâiliyât*" adı verilir. Bu bilgiler, Yahûdî ve Hıristiyalar veya kendi Kutsal Kitaplarını incelemiş ve aynı zamanda İslam inancını benimsemiş, söz konusu her iki dine mensup kişiler tarafından nakledilmiştir. "Mûsa'nın Yakarışları" ile ilgili son derece yaygın bir rivayette Mûsâ²⁹, Allah'tan, Tevrat'ta sayılan mukemmel vasıf ve değerleri, halkı İsrailoğullarına ihsan etmesini diledi; bununla beraber Allah, İslam toplumunu seçerek bu üstün vasıf ve değerleri onlara vermeyi

²⁷*es-Sirâcu'l-munîr*, II, 145.

²⁸*Age*.

²⁹Bk. Miskeveyh, *el-Hikmetu'l-hâlidatu*, nşr., Abdurrahman Bedevî (Kahire, 1952), s. 133 (*munâcât mûsâ*)

tercih etti³⁰. Tevrat ayrıca (Hz.) Peygamber'in vasıflarını da içerir³¹. Allah Mûsa'ya, Peygamber gönderileceğini vahyetti; ayrıca, gönderilecek bu peygambere itaat edip iman etmeleri için İsrailoğullarına haber vermesini de emretti³². Allah ayrıca Peygamberin geleceğini ve halkının üstün meziyetlerini Mezmurlar'da Davud'a (a.s) da açıklamıştır³³. İşıya, kerametinde (Hz.) İsa ve (Hz.) Muhammed'in geleceğini tahmin etti.³⁴ Allah İsa'ya, halkını Muhammed'e imana teşvik etmesini emretti ve ona daha sonra gelecek peygamberin şahsiyeti hakkında bilgi verdi³⁵. Dolayısıyla ona, Muhammed'in önceki peygamberlerin varisi olduğu, İslam toplumunun da, seçilmiş halkın (Benî İsrâîl) yüksek mertebe ve statülerin mirasçısı oldukları aşıkardır.

Bir Şi'î rivayet, Peygamberin bir Yahûdî ile olan konuşmasını konu edinen bir rivayetten bahseder. Bu rivayette Peygamber, Tevrat'ın ilk pasajında şöyle söylediğini ifade eder: *Muhammed Allah'ın elçisidir*; ki bu "elçi" tabiri İbranicede "*Tâb*" (Tov) diye geçer; Peygamber daha sonra Tevrat'tan başka pasajlar aktarır ve orada *vasiyy* Ali, onun çocukları Hasan, Hüseyin (*İbranicede: Shubbar ve Shubbayr diye geçer*) ve Fatıma açıkça zikredilir³⁶. Muhtemelen Ali'nin iki oğlu Hasan ve Hüseyin'in adlarının bizzat peygamber tarafından verildiği söylenebilir. Melek Cebrâîl, Tevrat'ta yazılı bulunan Harûn'un Shubbar ve Shubbayr adındaki iki oğlunun adını Peygambere ilham yoluyla bildirmiş ve bu isimleri Ali'nin iki oğluna vermesini emretmiştir. Bu adların karşılığı da Hasan ve Hüseyin'dir³⁷ (*muhtemelen*

³⁰Ebû Nu'aym, *age.*, V, 385-386; İbn Zafar, *Hayru'l-bişer bi-hayri'l-beşer* ([yeni basım], 1280), s. 25-34; İbnü'l-Cevzî, *el-Wefâ bi-ahvâli'l-mustafâ*, nşr., Mustafâ Abdolvâhid (Kahire, 1386/1966), I, 38-42; es-Sa'lebî, *Qisâsu'l-enbiyâ'* (Kahire, bty.), s. 27; es-Suyûtî, *el-Hâvî li-l-fetâvî*, nşr., Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Kahire, 1387/1959), II, 281, 282, 283'ün sonuna kadar; İbn Kesîr, *Şemâilu'r-resûl*, nşr., Mustafâ Abdolvâhid (Kahire, 1386/1967), 114-115; el-Beyhaqî, *Delâilu'n-nubuvve*, el yazma, British Müz., no. 3013, vr. 64b; krş. İbn 'Arabî, *Muhâdaratu'l-ebâr*, 1388/1968, II, 141-144; es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr*, III, 120-126; Ebu Nu'aym, *Hilye*, III, 375-376; el-Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XCIV, 6-7, 10-19, 185-187.

³¹Ebû Nu'aym, *age.*, VI, 33-35; el-Meclisî, *Bihâr*, XIII, 332-333, 340-341; es-Suyûtî, *el-Hâvî*, II, 282-283.

³²Ebû Nu'aym, *age.*, VI, 33-35; el-Meclisî, *Bihâr*, XIII, 332-333, 340-341 (yeni neşir.)

³³es-Suyûtî, *el-Hâvî*, II, 281-282 vd.; İbn Kesîr, *Şemâil*, s. 115.

³⁴İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, II, 32.

³⁵es-Suyûtî, *el-Hâvî*, II, 114.; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 60.

³⁶el-Meclisî, *Bihâr*, XIII, 331-332 (yeni neşir.)

³⁷ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, nşr., Es'ad Talas (Kahire 1962), III, 165; *Yevâqîtu's-siyer*, el yazma, British Müz., sıra no: 3771, vr. 141a; et-Taberî, *Delâilu'l-imâme*, (Necf, 1383/1963), s. 63, 73; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, (Haydarabad 1381/1962), IV, 378; et-Tûsî, *Emâlî*, (Necf, 1384/1964), I, 377; *Ricâlu'l-keşşi* (Necf, [bty.]), s. 26; el-Meclisî, *age.*, XII, 113; XXXIX, 63, XLIII, 237, 242 (yeni neşir). Krş. Anonymous, *et-Ta'rihu'l-muhkem*, el yazma, Brit. Müz., Mec. no. 8653, vr. 23a, 41a-b; İbn Bâbüyeh, *'ilelu's-şerâ'i'*, (Necf 1385/1966), s. 137-139, no. 5-9; el-Fadl b. el-Hasan et-Tabirsî, *İ'lâmu'l-werâ bi-a'lâmi'l-hudâ*, nşr. 'Ali Ekber el-Ğaffârî, (Tahran 2338), s. 217; el-Ganji, *Kifâyetu't-tâlib fi menâqibi Ali b. Ebî Tâlib 'aleyhi's-selâm*, nşr.

İbranicede: Shefer ve Şafir diye geçen adlardır). İlk etapta çocuğa verilmesi düşünülen ismin Harb olduğu ve meşhur bir hadiste peygamberin, "Hârun'un Mûsa yanındaki durumu ne ise Ali'nin de Peygamber yanındaki durumu(menzile)nun aynı olduğunu" ifade ettiği gerçeği (dikkate alındığında) herhangi birisi rivayetin politik istidlalini tayin edebilir.

Kutsal Kitapları bilen Yahûdî ve Hıristiyan alimlerin, gelecekle ilgili olayları tahmin edebildikleri sanılırdı: Onların, bu bilgilerini Tevrat'tan ve diğer Kutsal kitaplardan elde ettikleri düşünülüyordu. Sıffin'da ayağa kalkan Ka'b ayağını bir taşın üzerine koyarak şöyle diyordu: "*Kahrolası Sıffin! İsrailoğulları burada birbirleri ile çatıştı ve savaş alanında yetmiş bin ölü bıraktılar; işte o savaş Müslümanlar arasında da olacaktır*". Gerçekten de Ali ile Muaviye arasında Sıffin Savaşı meydana geldi. Ayrıca Ka'b, "*Yeryüzünde vukû bulup da Tevrat'ta kaydedilmeyen bir hadise yoktur*" demektedir³⁸. Ka'b'ın Ömer ile gerçekleşen bir konuşmasında şöyle dediği ifade edilir: "*Kur'an'da (Sure XIII, 39. âyetinde geçen) bir ifade olmasaydı, kıyamete kadar vukû bulacak her şeyi sana tahmin eder söyledim*"³⁹. Bundan dolayı Ka'b, Ömer'e, onun Tevrat'ta bildirilen şahsiyetinin tanımını demirden bir boynuz olarak söyleyebilmiş; ayrıca Ömer'in öldürüleceğini, onu takip eden halifelerin de haksız bir grup tarafından katledileceğini ve daha sonra fitnelerin yaygınlaşacağını da tahmin edebilmiştir⁴⁰. Ömer'in danıştığı bir piskopos, Ömer'in tasvirini kendi Kutsal Kitabında demirden bir boynuz olarak bulduğunu -bunu da *kuvvetli* ve *sert* olarak yorumladı- idia eder. Ayrıca kendisinden sonra, zararı olmayan ancak akrabalarını tercih edecek birinin geleceğini de haber verir, Ömer de derhal, bu şahsın Osman olacağını anlar. Piskopos daha sonra, "*kayada bir çatlak*" ın olacağını söyler ve bunu da "*kılıç*

Muhammed Hâdî el-Amînî, (Necf 1390/1970), s. 352 (ayrıca editörün referanslarına da bk.); krş. es-Seyyid el-Himyârî, *Divân*, nşr. Şâkir Hâdî Şeker, (Beirut bty), s. 201, 249.

³⁸İbn Ebi'd-Dunyâ, *el-İşrâf fi menâzili'l-eşrâf*, el yazma, Chester Beatty 4427, vr. 69a; İbn Abdilberr, *el-İsti'âb*, nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî (Kahire [trs.]), s. 543; , no. 1809. (Kahire, 1346), II, 40; İbn Hacer, *el-İsâbe*, (Kahire 1325/1907), V, 250, no. 7157; es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-kubrâ*, nşr. Muh. Halîl Harâs (Kahire, 1386/1967), I, 80. Bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 235; es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr*, III, 125.

³⁹et-Taberî, *Tefsîr*, nşr. Muhmud Muh. Şâkir, (Kahire 1969), XVI, 484, no. 20485; el-Kurtubî, *Tefsîr*, nşr. İbrahim İtfîş, (Kahire 1387/1967), IX, 330; Şi'î bir kaynak (el-'Ayyâşî, *Tefsîr*, II, 215, no. 54) bu sözü Ali b. el-Huseyn'e atfeder.

⁴⁰el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, (Beirut 1967), IX, 65-66; Ebû Nuaym, *age.*, V, 387-388 vd., Muh. b. Yahyâ el-Eş'arî el-Mâlaqî, *et-Temhîd ve'l-beyân fi makteli's-şehîd Osmân*, nşr. Mahmûd Yûsuf Zâyid (Beirut 1964), s. 21; İbn Ra's Ğanama, *Menâqilu'd-Durer*, el yazma, Chester Beatty 4254, vr. 23a; Nu'aym b. Hammâd, *Kit. el-Fiten*, el yazma, British Müz., sıra no: 9449, vr. 22a-b; es-Suyûtî, *el-Hasâis*, I, 77. Krş. İbn Nâsiruddîn ed-Dımaşqî, *Câmiu'l-âsâr fi mewlîdi'n-nebiyyi'l-muhtar*, el yazma, Kembraç, Mec. no. 913, vr. 16a, 47a, vd. Ayrıca bk. İbn Asâkir, *Ta'rih* (tehzîb), I, 438.

çekilecek ve kan dökülecek" şeklinde yorumlar; daha sonra bir cemaat birliği olacağını söyler⁴¹. Abdullah b. Selâm ise, Osman'ın Allah'ın Kitabındaki tasvirinin, "yüzüstü bırakanların ve öldürenlerin komutanı" olduğunu kaydeder⁴², ardından siyasi bir cinayete kurban gideceğini tahmin eder⁴³. Ka'b da Muaviye'nin yönetimi hakkında tahminlerde bulunur⁴⁴. Abdullah b. Zübeyr, Ka'b tarafından Muaviye'nin yönetimi hakkında yapılan bütün tahminlerin gerçekten aynen vukû bulunduğunu ifade eder⁴⁵. O aynı zamanda, Ömer b. Abdulaziz'in âdil yönetimini de tahmin eden bir Yahûdîdir⁴⁶; Göklerin ve yerin Ömer b. Abdulaziz'in ölümünde ağlayacağı tahmininin de Tevrat'tan alındığı söylenir⁴⁷. K'ab, Abbasîlerin siyah bayrakları ile ortaya çıkışını da önceden haber verir⁴⁸, İslam toplumunu yönetecek Abbas'ın torunlarının adlarını verir⁴⁹ ve bir başka ifadede şunu vurgular: "el-Mansûru mansûru benî haşimîn"/ "Mansûr, Haşimoğullarının Mansûr'udur"⁵⁰. Bu söz şüphesiz, önemli delaletleri olan politik bir sözdür. Yemenlilerin, el-Mansûr olarak kabul ettikleri şahsın kimliği, Abdullah b. Amr (b. el-As)'ın şu yalanlaması ile tahmin edilebilir:

Öl« A€'– «€IAE €E€EE «E «€AE'E– AE€A €
E E"»Á «€E €'E Ä ÄE €Á €€€

"Yâ ma'şera'l-Yemenî teqûlûne inne'l-Mansûra minkum, fe-lâ; ve'l-lezî nefsi bi-yedihi, innehu le-quraşiyun ebûhu, ve lew eşâu en ensibehu ilâ aqsâ ceddin huwe lehu fa'altu" : "Ey Yemen topluluğu! Mansûr'un sizden olduğunu söylüyorsunuz. Hayır, nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun ki onun babası Kureyşlidir. Eğer onu daha uzak dedesine nisbet etmek isteseydim onu yapardım"⁵¹. Ka'b'ın üvey oğlu Tubay, Saffah'ın adını Tevrat'tan iktibas eder ve 40 yıl yaşayacağı

⁴¹Nu'aym b. Hammâd, *age.*, vr. 28a; es-Suyûtî, *el-Hasâis*, I, 78-79.

⁴²Nu'aym b. Hammâd, *age.*, vr. 41b; fakat el-Mâlaqî, *et-Temhîd*, s, 113'de
ò «ÁI– €€I «_{yerine} ò «ÁI– €€I «⁴ifadesini kullanır, (bu yanlıştır), doğrusu şudur:
ò «ÁI– €€I «€
, es-Suyûtî, *el-Hasâis*, I, 78-79.

⁴³el-Mâlaqî, *et-Temhîd*, s, 113, 135-136, 176-177; el-Kurtubî, *Tezkira*, s. 534; el-Heysemî, *age.*, IX, 92-93.

⁴⁴Nu'aym b. Hammâd, *age.*, vr. 28b.

⁴⁵Nu'aym b. Hammâd, *age.*, el yazma, Atıf Ef. 602, vr. 4a, 1, 5 alt kısmından; es-Suyûtî, *el-Hasâis*, I, 80-81.

⁴⁶Nu'aym b. Hammâd, *age.*, el yazma, British Müz., no: 9449, vr. 28a; es-Suyûtî, *el-Hasâis*, I, 81.

⁴⁷es-Suyûtî, *el-Hâvî*, II, 284.

⁴⁸Nu'aym b. Hammâd, *age.*, el yazma, British Müz., 53a.

⁴⁹*Age.*, vr. 27b: òÁEÁEÁEE €€» €«€ IA€€ AE«A ,

⁵⁰*Age.*, vr. 27a.

⁵¹*Age.*, vr. 27a.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

kehanetinde bulunur⁵². Abdullah b. Amr b. el-As İslam toplumunu yönetecek olan Abbasî halifelerinin adlarını; Saffah, Mansûr, el-Emîn vs. şeklinde Yermuk Savaşından sonra bulduğu Kitaplardan iktibas eder⁵³. Ka'b Abbâsî hakimiyetinin sonunu ilan edecek belirtileri haber verir⁵⁴, İslam İmparatorluğunun farklı vilayetlerinde meydana gelecek iç savaşlar hakkında detaylı bilgi verir⁵⁵, Sufyanîlerin ortaya çıkacağını da bildirir⁵⁶. Farqad es-Sabahî, Judda'da (Filistin veya Kudus) meydana gelen çetin savaşları Kutsal Kitaplardan haber verir⁵⁷.

Yahûdî ve Hıristiyanlar, Peygamberin geleceğini önceden haber vermişlerdi⁵⁸; hatta ölüm tarihini kesin olarak bilen yine Yahûdî ve Hıristiyanlardı. Üzücü bir olay olan Peygamberin ölüm gününü, Cerîr b. Abdullah el-Becelî'ye Yemenli iki Yahûdî alim bildirdiler⁵⁹. Bir keşiş, kendi Kutsal Kitabında bulduğu bilgiye göre Peygamberin ölüm tarihini Ka'b b. Adıyy için tam olarak tesbit edebildi⁶⁰. Ummânî bir Yahûdî, Peygamberin ölüm gününü, yaklaşık olarak Amr b. As'a bildirir; Amr kendisine söylenen bu tarihi kaydeder, daha sonra onu kontrol ettiğinde oğru çıktığını görür⁶¹.

Yahûdî ve Hıristiyanlara ait Kutsal Kitapların İslam öncesi peygamberlerin hayat ve aksiyonları, (Hz.) Peygamber ve toplumunun kaderi, ve ayrıca meydana gelecek olaylar hakkında bilgiler içerdiği fikri geniş çapta kabul görmüştür⁶². Ayrıca Kur'an'ın muhtevasının Muhammed'den önceki peygamberlerin Kitaplarında yer aldığı yaygın bir inançtı⁶³. Diğer yandan Kur'an, önceki peygamberlere

⁵²Age., vr. 27a.

⁵³Age., vr. 25b; ayrıca kitaplar ve bu rivayetler için bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, II, 298-299.

⁵⁴Nu'aym b. Hammâd, *age.*, 56a-b, 57a-b, 60b, 61b.

⁵⁵Age., vr. 34b, 61b, 62a, 63a-b, 69b, 71a-b, 72a-b.

⁵⁶Age., vr. 74a-b, 81a.

⁵⁷el-Fakihî, *Târihu Mekke*, Leydin, no: 463, vr. 414a.

⁵⁸Bk. en-Nuveyrî, *age.*, XVI, 136, 143, 149-153; el-Heysemî, *en-Ni'me'l-kubrâ*, (Haleb [bty.]), s. 28-29, 52-53, 62.

⁵⁹İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, V, 278.

⁶⁰Age., V, 278-279.

⁶¹İbn Hubeyş, *el-Meğâzî*, el yazma, Leydin, no: 343, s. 24.

⁶²Bk. es-Suyûtî, *el-Hâvî*, II, 283;

ÒÆÆÆË Ë— «€¬A«— «| « »«Ë «€€A »|
«Õ «À Ë € Ê Ë « »«— €€« Á«

Ayrıca bk. Abdulcebbar, *Tesbîtu delâili'n-nubuvve*", nşr. Abdulkerim Osman (Beyrut, 1966-68), II, 413;

ò«ÊÃ« €Ã Í ÂÊË« «€ÂË €«Ê «€ÍÁË Ë«€Ë
Ë € « »— Á €«j €Í € »ÁÂ »Ê»Ë ÂÕÂ ®'

⁶³es-Suyûtî, *el-Hâvî*, II, 284;

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

vahyedilen Kitapların muhtevasını da içerir. Suyûtî bunu "Kur'an'ın muhtevası önceki Kitaplarda da mevcuttur" şeklinde formüle eder⁶⁴.

Dolayısıyla, muhtevanın aynı olduğu fikri, Kutsal Kitapların bazı pasajlarının Kur'an'ındaki ile aynı olduğu inancına yol açtı. Tevrat'ın başı, En'am sûresinin başı ile aynıdır, Tevrat'ın sonu, Hûd sûresinin sonu ile aynıdır⁶⁵. Yâsîn Sûresi, Tevrat'ta el-Mu'amma olarak isimlendirilir⁶⁶. Allah, Mûsa'nın kavmine her namazdan sonra ayete'l-kürsîyi okumalarını (Sûre II, 256) ısrarla belirtir ve bu okumanın mükafatını zikreder⁶⁷. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Ebû Saîd el-Makburî tarafından bazı Kutsal Kitaplardan alındığı zikredilen bir iktibasın Sûre II, 204 ile aynı olduğunu ispat edebilmiştir⁶⁸. Tevrat'ın ilk cümlesi, VI. Sûrenin, "De ki: Gelin, Allah'ın size neyi yasakladığını okuyayım.. vs." şeklindeki 152. ayeti idi⁶⁹. $\text{ò È Á-« €€Í «€'Ö€ «€ È€È}.$ "Inne hâzâ lefî's-suhufî'l-ûlâ, suhufî İbrâhîme ve Mûsâ" [Sûre LXXXVII, 18]'daki "hâzâ", sûrenin tamamına işaret eder şekilde tefsir edildi ve tefsirciler bu sûrenin tamamının ilk peygamberlerin Kutsal Kitaplarında yer aldığını iddia ettiler⁷⁰. Başka bir rivayet, sûrenin Mûsa ve İbrahîm'in kitaplarından kopya edildiğini açıkça ifade eder⁷¹. Bazı tefsirciler, $\text{ò«E A}.$ "inne hâzâ..." nın içeriğini, sûrenin bazı ayetlerine kadar sınırlama

$\text{òÆÆÆ€ «€ – €€Í €Í A-« «€ -Í€ »«EA}$
 $\text{ÃÃÍ€ «€€ » «€"«»€ È «€È€ €« Â«È€}$

⁶⁴Age., II, 285:

$\text{òÆÆÆÈÈ È' €€Í A-« »€ÍÈA «€«Ã«Ã «»È}$
 $\text{»€Í- «€€"«È «€€-»Í È €«€ «È «€€-ÏÈ Â ,}$
 »Ã-Ã «€«Í

(örn.: Sûre XXVI, 197-198),

$\text{òÈ AA« Í'A »-€€ È'EA €«€Í €€€-ÏÈ €Í €}$
 $\text{€€È €« «È Â« €ÍÁ ÂÈÃÈÍ ÍÁÂÈÃÈ€€}$

⁶⁵Ebû Nu'aym, *age.*, V, 378.

⁶⁶es-Suyûtî, *el-Leâli 'i'l-masnû'a*, 1, 234.

⁶⁷es-Suyûtî, *el-Leâli 'i'l-masnû'a*, 1, 234. 1, 232-233; ay, mlf., *ed-Durru'l-mensûr*, 1. 325; İbn Kesîr, *Tefsîr*, 1, 546.

⁶⁸et-Taberî, *Tefsîr*, IV, 231-232, no. 3964-65; es-Suyûtî, *ed-Durr*, I, 238.

⁶⁹ el-Mavsîlî, *Ġayetu'l-vesâil ilâ ma'rifeti'l-avâil*, el yazma, Cambridge Qq. 33, vr. 41a; et-Taberî, *Tefsîr*, XII, 227, no. 14157 (ayrıca bk. no. 14158-59); Ebû Nu'aym, *age.*, V, 383.

⁷⁰eş-Şevkânî, *Fethu'l-qadîr* (Kahire, 1383/1964), V, 427; es-Suyûtî, *ed-Durr*, VI, 341.

⁷¹es-Suyûtî, *ed-Durr*, VI, 341; eş-Şevkânî, *Fethu'l-qadîr*, V, 427: $\text{ò È A-A «€ E- AE 'C}$

krş. es-Suyûtî, *el-Hâvî*, II, 285: òA-A «€"E- €Í 'O€ ; el-Qurtubî, *Tefsîr*, XX, 24: ò «E A-«ÆÆÆÆ .

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

çabasındadırlar⁷². Peygamberin, İbrahîm ve Mûsâ'nın sahifeleri ile ilgili olarak, "*İbrahim'in sahifesi, darbimeseller(den ibaret) idi; Mûsa'nın sahifeleri de ibretler(le dolu) idi*", şeklinde bir söz söylediği nakledilir⁷³. Bu sahifelerden nakiller yapıldığı, gerçekte peygamber tarafından da ifade edilmektedir⁷⁴.

Hikmetli sözler, kıssalar ve İbrahîm, Mûsâ, Eyyûb, Dâvûd, Süleyman, İsâ, Yahyâ b. Zekeriyâ ve Lokmân'ın (a.s.) öğütlerini ihtiva eden çok erken bir derleme, Ebû Ubeyd el-Kasım b. Sellâm'ın (ö. 224) *Kitâbu'l-mevâiz* adlı eseridir⁷⁵. İsnad zinciri ile temin edilen ve Hicretin İkinci Yüzyılı'nın en büyük alimlerinden biri tarafından senedleri ile birlikte kaydedilen pek çok rivayet, söz ve kıssanın, bu dönemde Yahûdî ilmi ve Hıristiyan geleneğinin bir hayli yaygın olduğunu ve bunun da ciddi bir muhalefetle karşılaşmaksızın İslam dini geleneği ile birleştirildiğini ispat eder. Heyseme b. Abdurrahman, "*Ey İnsanoğlu, benim hizmetimde gayret et ki ben de senin kalbini itminan ile doldurayım, isteğini yerine getireyim; eğer bunu yapmazsan gönlünü meşgul ederim ve isteğini yerine getirmem*" ifadesinin Tevrat'ta yazılı olduğunu söyler⁷⁶. Vehb b. Munebbih, Allah'ın, İbrahim'e; "*Ey imtihana tabi tutulan kral, ben seni ne dünya malı biriktirmen ne de binalar dikmen için gönderdim; ben seni sıkıntı çekenlerin (mazlumların) çağırılmasına benim adıma cevap vermen için gönderdim, çünkü ben, o dua (mazlumların duası) inanmayan birinden gelse bile onu geri çevirmeyeceğim*" diye vahyettiğini kaydeder⁷⁷. Bu ifade, Suyûtî tarafından bir hadis olarak kaydedilir⁷⁸. İbn Vehb'in, ilk dönem eserlerden biri olan Câmi'ine göre Ka'b, bir kimsenin anne-babaya itaat etmesi ile ilgili bir emri, Tevrat'tan iktibas eder⁷⁹. Oğulların babalarına itaatsizlikleriyle ilgili bir söz, Ka'b tarafından Tanrı'nın Kitabı'ndan nakledilir⁸⁰. Ka'b, Abdullah b. Amr'ın kehanetle ilgili duasının Tevrat'ta yer aldığını iddia eder⁸¹. Ka'b Tevrat'tan ayrıca, kendi halkı tarafından alime karşı takınılan kibirli (aşağılayıcı) tutumla ilgili bir söz nakleder.⁸² Ka'b, Tevrat'taki son sözün,

⁷²es-Suyûtî, *ed-Durr*, VI, 341; el-Qurtubî, *Tefsîr*, XX, 24: "*qad eflaha*" den sûrenin sonuna kadar; İbn Kesîr, *Tefsîr*, VII, 273.

⁷³es-Suyûtî, *ed-Durr*, VI, 341.

⁷⁴*Age*.

⁷⁵El yazma, Hebrew Üniversitesi, Yahuda Koleksiyonu, Ar. 95.

⁷⁶ Ebû Ubeyd, *age.*, vr. 9b; el-Meclisî, *age.*, XIII, 357 (yeni nş.); el-Âmilî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, (Necef, 1384/1964), s. 48.

⁷⁷Ebû Ubeyd, *age.*, vr. 6b; İbn Qutayba, *'Uyûnu'l-ahbâr* (Kahire, 1346/1928), II, 263.

⁷⁸*ed-Durr*, VI, 341.

⁷⁹İbn Vehb, *Câmi'*, nşr. J. David Weill (Kahire, 1939). s. 12, I, 11.

⁸⁰*Age.*, s. 11, I, 10.

⁸¹*Age.*, s. 98, I, 4.

⁸²Abdulcebbâr el-Havlânî, *Târîhu Dâreyyâ*, nşr. Sa'îd el-Afgânî (Şam, 1369/950), s. 107.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

ò«€OÀ €€À «€-I €À I - E€ «: "el-hamdu li-llâhi'llezi lem yettehez weleden we lem yekun lehu şerîkun fi'l-mulk" olduğunu söyler⁸³. Meymun b. Mihran, Mûsa'nın Levhaları üzerinde, "Komşunun malına ve karısına göz dikme" ifadesinin yazılı olduğunu belirtir⁸⁴. İsrailoğulları, Mûsa'dan kendileri için Tevrat'tan ezbere öğrenebilecekleri bir söz seçmesini isterler. Bunun üzerine o şu sözü söyler: "Halkın size nasıl muamele etmesini istiyorsanız onlara öyle muamele ediniz". ez-Zemahşerî, "bu ifade, Tevrat'tan seçilen sözlerin en güzelidir" der⁸⁵. Saîd b. Ebî Hilâl⁸⁶, Mûsa'nın Levhaları üzerinde Allah tarafından "Kendi eliyle [kudret]" ve Buyruğuyla yazılmış; "Kendin için sevdiğini insanlar için de sev, kendin için sevmediğini insanlar için de sevme" şeklinde yazılan iki emir bulunduğunu kaydeder⁸⁷. Allah tarafından Mûsa'ya verilen ilk Levhalarda; "Bana şükret, anne-babana da şükret, bu takdirde seni yok olma tehlikesinden korur, ömrünü uzatırım, sana iyi bir hayat verir ve seni daha iyi bir hayata gönderirim", sözleri yazılıdır⁸⁸. Sa'lebe b. Ebî Mâlik şöyle söyler: "Ömer, Yahûdî alimlerini davet etti ve dinî konuları tartışmalarını istedi. İslama dönen bir Yahûdî olan Sa'lebe'nin babası Ebû Malik⁸⁹ de onlarla beraber geldi⁹⁰. Ebû Mâlik bir kitapla geldi. Onu açtı ve elini onun bir pasajı üzerine koydu. Elini kaldırıp da Yahûdî alimler; "Kim gereken hürmeti babasına gösterirse, Allah onun ömrünü uzatır" ibaresini okuduklarında, bunun Allah tarafından vahyedildiğini kabul ettiler. Halk o güne kadar bunu bilmiyordu⁹¹". es-Sa'lebî Mûsâ'ya vahyedilen on emri kaydeder⁹². en-Nuveyrî, Allah'ın Peygambere Kur'an'ın on sekiz ayetinde on emrin muhtevasını vahyettiğini, es-Sa'lebî'nin söylediğini nakleder⁹³. Evladın ana-babaya yapması gereken hürmetin bir parçası olarak, bir kimsenin, ölümünden sonra babasının dostlarına faydalı olmak zorunda olduğu kaidesi, Tevrat'tan iktibas edilmiştir⁹⁴. Bir Fâkih, Tevrat'tan şöyle bir nakilde bulunur: "Günahkar olup da sonra Benden

⁸³Ebû Nu'aym, *age.*, VI, 30.

⁸⁴Ebû 'Ubayd. *age.*, vr. 9b, 1. 9.

⁸⁵ez-Zemahşerî, *Rebîu'l-ebrâr*, el yazma, British Müz.no. 6511, vr. 132b.

⁸⁶Hakkında bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, IV, 94, no. 159.

⁸⁷İbn Vehb, *age.*, s. 20, 1. 18.

⁸⁸el-Meclisî, *age.*, XII, 358, no. 63.

⁸⁹Hakkında bilgi almak için bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 209, no. 948; İbn 'Abdilberr, *age.*, I, 212, no. 277.

⁹⁰İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 169, no. 998.

⁹¹İbn Vehb, *age.*, s. 15, II, 9-14.

⁹²*Qisâsu'l-enbiyâ'*, s. 270. Ayrıca bk. Abdülmelik b. Habîb, *Târîh*, el yazma, Bodl. Marsh, 228, s. 61 vd. -63; Ebû Nu'aym, *Hilye*, III, 265-266; es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr*, III, 122.

⁹³*Nihâyetu'l-arab*, XIII, 215-217.

⁹⁴İbn Vehb, *age.*, s. 14, II, 14-15; krş. es-Sulemî, *Âdâbu's-sohba*, (Filistin, 1954), s. 83, no. 248-249 (ayrıca bk. editörün referansı).

mağfiret isteyen kimseye yazıklar olsun..."⁹⁵ Bir Şi'î rivayet Tevrat'ta şöyle yazılı olduğunu söyler: "Ey insanoğlu, kızdığın zaman Beni hatırla ki Ben de öfkelendiğimde seni hatırlayayım, helak edeceklerim arasında seni mahvetmeyeyim; eğer haksız bir muameleye maruz kalırsan benim sana olan yardımımınla yetin, zira benim sana olan yardımım, senin kendine olan yardımından daha iyidir"⁹⁶. Tevrat'ta ayrıca şöyle bir ibare yazılıdır: "Kim bir gayri menkulü veya bir su üzerindeki haklarını, topraktan veya sudan kazanılmamış bir meblağa satarsa kazanılan para çarçur edilir, boşa gider"⁹⁷. Peygamberden, buna benzer şöyle bir rivayetin nakledildiği söylenebilir: $\text{O}\epsilon\ll \gg\ll\text{--}\epsilon \ll\epsilon\epsilon\text{A } \epsilon\text{I AAE} - \text{E}$: "Lâ bâreke'llâhu fî semeni ardın ew dârin lâ yuc'alu fî ardın ew dârin": "Değerinden fazla satılan yerin veya evin kazancına Allah bereket vermesin!"⁹⁸ Sevr b. Yezîd tarafından, İncil'den ve "diğer Kutsal Kitaplar"dan bazı iktibaslar nakledilir⁹⁹. Sevr b. Yezîd, Tevrat'ta İsa'nın, Havarilerine şöyle dediğini okumuş: "Allahla çok sohbet edin, insanlarla ise çok az sohbet edin!" Onlar İsa'ya, "Allahla nasıl konuşmalıyız?" diye sordular. O da: "Dua ve niyazlarınızda O'nunla başbaşa kalın!" diye cevap verdi¹⁰⁰. Ka'b, Zenzem kuyusunun "bazı Kutsal Kitaplar"da zikredildiğini söyler¹⁰¹. Ayrıca Ka'b, beş vakit namazı Mekke Mescidinde (Mescid-i haram) kılânlara Allah'ın oniki milyon beşyüz bin namaz mükafatı yazacağı haberini Tevrat'ta bulduğunu ifade eder¹⁰². Hatta el-Hutay'a'ya ait,

$\text{OAE I}\epsilon\epsilon\epsilon \ll\epsilon \text{I--} \epsilon$: "men yef'al'i'l-hayra lâ ye'dem cevâziyehu :

$\text{O}\epsilon\ll \text{I-A} \gg \ll\epsilon\epsilon\text{--}\epsilon \gg$: "lâ yezhebu'l-'urfu beyne'llâhi we'n-nâsi" .

"Kim hayır yaparsa o hayrın mükafatı zayı olmaz; Allah ile kul arasındaki örf de yok olmaz" şeklindeki beytin, Tevrat'tan bir cümle olduğu Ka'b tarafından ifade edilmiştir¹⁰³. Tevrat'tan yapılacak ilave iktibaslar, kolayca artırılabilir¹⁰⁴. Aslında

⁹⁵İbn Ebi'd-Dunyâ, *Kit. et-tevbe*, el yazma, Chester Beatty, 3863, vr. 20b.

⁹⁶el-Meclisî, *age.*, XIII, 358, no. 66.

⁹⁷el-Meclisî, *age.*, XIII, 360, 73.

⁹⁸Moğoltay, *ez-Zehru'l-bâsim*, Leydin, no. 370, vr, 120b; et-Tâberî, *el-Muntehâb min zeyli'l-muzeyyel*, (Kahire, 1358/1939), s. 59.

⁹⁹Hakkında bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, II, 33, no. 57.

¹⁰⁰Ebû Nu'aym, *age.*, VI, 94.

¹⁰¹el-Fâkihî, *age.*, vr. 342a.

¹⁰²*Age.*, vr. 453a.

¹⁰³Usâme b. Munqız, *Lubâbu'l-âdâb*, nşr. Ahmed Muh. Şâkir, (Kahire 1353/1935), s. 424; ayrıca bk. el-Hutay'a, *Divân*, nşr. Nu'mân Emîn Tâhâ (Kahire, 1378/1958), s. 291-292.

¹⁰⁴Mesela bk. ez-Zehbî, *el-'Uluww li-l-'aliyyi'l-ğaffâr*, nşr. 'Abdurrahman Muh. 'Osmân (Kahire, 1388/1968), s. 95; Ebû Nu'aym, *age.*, IV, 48, 38, 58; es-Suyûtî, *ed-Durr*, IV, 192, İbn Ebi'd-Dunâ, *el-İşrâf*, vr. 76a-b; al-Meclisî, *age.*, XIII, 331, 342, 348, 357, 340; et-Tûsî, *Emâlî*, (Necef, 1384/1964), I, 233; el-'Âmilî, *el-Kaşkûl*, nşr. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, (Kahire, 1380/1961), II, 132, 153.

bu iktibasların sadece bir kaçı bu kaynaktan alınmıştır¹⁰⁵. Söz konusu iktibasların çoğu, popüler Yahûdî ve Hıristiyan hikayelerinden, efsanelerinden ve hikmetli sözlerinden, Yahûdî ve Hıristiyanlıktan İslama dönenler tarafından sokularak yaygınlaşmış ve, popularite kazanmış rivayetlerden elde edilmiştir. Mamafih Müslüman alimler, "Tevrat'ta buldum", "Tevrat'ta yazılıdır", "Tevrat'ta kaydedilmiştir" ifadelerinin zorunlu olarak Eski Ahid'in İlk Beş Kitabı'na hatta Yeni Ahit'e işaret etmedikleri gerçeğinin farkındaydılar. Mesela el-Câhiz, Ka'b'ın söylediği, "mektubun fi't-Tevrât" ifadesinin, gerçekte Yahûdîlerin Kutsal Kitaplarında bulunan peygamberlerin kitapları ve "Süleyma'nın kitapları" gibi bölümlere işaret ettiğini belirtir¹⁰⁶. Ebu'l-Esved¹⁰⁷ tarafından nakledilen bir rivayetdeki "Ra'su'l-Câlût", Ka'b'ın, kehanetlerinin Tevrat'tan alındığını söylediğinde, onun yalan konuştuğunu açıklamaktadır. Tevrat Kur'an gibi bir kitaptır; Müslümanlar nasıl Peygamberin ve Sahabîlerinin rivayetlerini naklediyorsa, Ka'b da gerçekte peygamberlerin onların arkadaşlarının kitaplarından naklediyordu¹⁰⁸.

Kaynaklara sık sık, "kitapta (şöyle) yazılıdır", "bazı kitaplarda (şöyle) okudum", "(bu) Allah'ın kitabında (mevcuttur)" gibi muğlak ifadelerle işaret edilmekte¹⁰⁹ çoğunlukla da hiç zikredilmemektedir.

Ebû Ubeyd, aşağıdaki pasajı, "Hikmetü'd-Dâvûd" : (Dâvûd'un Hikmetli Sözleri(n))dan iktibas eder: "Akıllı bir adamın dört vaktini ihmal etmemesi gerekir: Vaktinin bir kısmında kendini Rabbine verir, bir kısmında nefis muhasebesi yapar, bir kısmında kötü huy ve davranışları hakkında kendisini dostça uyaran akadaşları ile oturup sohbet eder, bir kısmında da kendini meşru eğlencelere bırakır; bu en son zaman dilimi kişinin, diğer üç vakitteki sorumluluklarını yerine getirmesine

¹⁰⁵Bk. J. Goldziher, "Über Bibelcitate in muhainmedanischen Schriften", ZATW, XIII (1893), s. 315-316.

¹⁰⁶el-Heyevân, nşr. 'Abdusselâm Hârûn (Kahire, 1385/1966), IV, 202-203. Krş. İbn Nâsiruddîn, ed-Dımaşqî, Câmi'u'l-âsâr, vr. 8a-8b. Müellif burada, Peygamberin, "Abdullah b. 'Amr el-'As, Tevrat'ı ve Kur'an'ı okurdu" şeklindeki tahmininde yer alan "Tevrat" kelimesinin, "Mûsân'ın Tevrât"ından daha geniş bir anlama gelebileceğini tartıştı:

ò ÉÀÉÖ »€ «ÉÀ -IÉ É «»ÉA »€ «'Ö«»Á «Éİ
«€€»' ®-© €É «É È-« €« Í-Í »Á «É È-« «ÉÂÉİ
Í-« »Á «€€ » «ÉÂÉİÉ «- È Í-« »Á «ÉÃÉ" «-
Í-Í »Á ÃÉ" «€€ » «ÉÂ € Â È€ÉÁ« "ÂÈ È-« |
«ÉÂÉİÉ € «» ÂÈ"ÍÆÆÆâ

¹⁰⁷Hakkında bilgi için bk. İbn Hacer, Tehzibu't-tehzib, IX, 307, no. 506.

¹⁰⁸İbn Hacer, el-İsâbe, V, 324.

¹⁰⁹Msl. bk. Ebû 'Ubayd, age., vr. 16b; Ebû Nu'aym, age., IV, 27, 32, 33, 57; VI 16, 55.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

yardımcı olacak bir dinlenme vaktidir. Akıllı bir adamın vaktini iyi bilmesi ve işlerini de ona göre ele alması gerekir. Akıllı bir adam, yaşam ve meşru eğlence vasıtalarını da değerlendirerek sadece gelecek hayat için hazırlanan azılla yolculuğuna devam etmelidir"¹¹⁰. Diğer bazı kaynaklarda bu sözler, İbrahim'in sahifelerinden iktibas edilmiştir¹¹¹.

"İyi sağlık, gizli bir güzelliştir", sözü de, "Hikmetü'd-Dâvûd" dan iktibas edilmiştir¹¹². Dâvûd'un Hikmetleri'nden bazı iktibaslar, el-Amilî¹¹³ ve el-Meclisî tarafından verilir¹¹⁴. Ebû Nu'aym bazı iktibasları "Mes'ebetü'd-Dâvûd" (Dâvûd'un Meselleri)nden nakleder¹¹⁵. el-Amilî, "Ahbâru'd-Dâvûd (Dâvûd'un Haberleri)" u iki kere iktibas eder¹¹⁶.

Dâvûd'un Mezmurlarının, halk arasında çok yaygın olduğu görülüyor. Katâde ve Rabî' b. Enes, Zebûr'un sadece dualar ve Allah'ı öven ifadeler içerdiğini söyler; emirler, cezaî kanun kuralları, helaller veya haramlar hakkında ifadeler yoktur¹¹⁷. Mezmurlar'ın ilk ayetleri sık iktibas edilmiştir. Bu ayetlerden iki nakil Suyûtî tarafından¹¹⁸, bir üçüncüsü İbn Ebi'd-Dünya tarafından kaydedilmiştir¹¹⁹. İbn Tâvus aşağıdaki sûreleri Zebur'dan kopya eder: 2, 10, 17, 23, 30, 36, 46, 47, 65, 67, 68, 71,

¹¹⁰el-Mevâ'iz, vr. 10b; krş. es-Suyûtî, ed-Durr, IV, 189, 1. 10; el-Hatîb el-Bağdâdî, Mûdihi evhâm, I, 147 (fî hikmeti'-dâvûda); İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, II, 15 (fî hikmeti'd-dâvûda). Ayrıca bk. İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, İğasetu'l-lehfân min mesâyidi's-şeytân, (Kahire 1358/1939), I, 79; İbn Ebî'-Dunyâ, el-'Akl ve fadluhu, nşr. Muhammed Zâhid el-Kevserî, (Kahire 1365/1946), s. 15.

¹¹¹el-Meclisî, age., XII, 71; el-Qurtûbî, Tefsîr, XX, 25; es-Suyûtî, ed-Durr, VI, 341.

¹¹²İbn Ebi'd-Dünyâ, el-İsrâf, vr. 92a (el-'âfiyetu'l-mulku'l-hafîyyu).

¹¹³el-Cevâhiru's-seniyye, s. 90, 1. 3 dn. s. 95.

¹¹⁴Bihâr, XIV, 36, 41 (yeni baskı).

¹¹⁵el-Hilye, VI, 56-57; ayrıca bk. İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-nihâye, II, 14.

¹¹⁶el-Cevâhiru's-seniyye, s. 94.

¹¹⁷es-Suyûtî, ed-Durr, IV, 188.

¹¹⁸Age., IV, 188: a)

òÆÆÆ E»E €-A€ €« I"€€ -I€ «€ « IE E€
 È Ã€ €Â€€Á €Â€€ 'Ã- È«» €€Í "«€Í €€
 È €« "«€ Ã -«j €Í €Í- "ÂÊ «€ÀÂ€

(krş. Ebû Na'aym, age., IV, 62), s. 189: b)

òÆÆÆ È»È €ÂÊ €Â I"€€ "»I€ «€ÀÂ È€Â
 ÁÂÁ "È «€€Á È «Í«Á« Í €€Â »«€€Í€ È«€Í
 ÖÍÊÁ« È€« Í Ê«'- ÂÊ È-€Á« ' È €€ €Â:

¹¹⁹Kitâbu't-tevbe, Chester Beatty, 3863, vr. 15b:

òÆÆÆ"€«A «»E A"€IE " € E'-«EI« A« «
 ÍÃ«€" «€Â" Á" ÍÊ È«€ « ÍÊ €-€- -€€ €

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

84, 100¹²⁰. Zebur'un son otuz satırı¹²¹ ve bu kaynaktan kısa bir pasaj, Vehb¹²² tarafından verilir. Bununla beraber bu nakiller, doğru değildir ve tetkik edilebilen bazı metinlerle benzerliklerinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

Süleyman'a atfedilen hikmetli sözler¹²³, “Vâiz” ve “Süleyman'ın Meselleri” bölümleri ile karşılaştırılabilir.¹²⁴

el-Muhâsibî, "*Hikmetu İsa*" : "*İsa'nın Hikmetleri*" nden dünya malı sevgisi ile ilgili bir söz¹²⁵; ayrıca "*Risâlatu İsa*" : "*İsa'nın Risâleleri*" nden de bir söz nakleder¹²⁶. İbn Tâvûs tarafından, "*Sehâifu İdris*" : "*İdris'in Sahifeleri*" nden ve "*Sunenu İdris*" : "*İdris'in Sunen*" inden uzun bölümler kaydedilir¹²⁷.

İşaya, Jeremiya ve Habakuk gibi peygamberlerden veya Hz. İsa'nın İncil'inden alıntılar ilave etmeye gerek yoktur. Ebû Ubeyd'in derlediği eser, Müslüman çevrelere nüfuz eden. ve Müslüman alimler tarafından memnuniyetle kabul gören Yahûdî ve Hıristiyan nakillerinin yaygınlığını gösteren en iyi delil olarak hizmet edebilir.

Tevrat'ı okumak Peygamberin izni ile meşru kılındı. Abdullah b. Amr b. el-‘As, gördüğü bir rüyayı Peygambere anlatır. Rüyasında pamaklarından birinin üzerinde bal, diğerinin üzerinde yağ olduğunu görür. Peygamber rüyayı tefsir ederek şöyle der: "*Sen iki kitabı; Tevrat'ı da Furkân'ı (Kur'an) da okuyacaksın*". Abdullah b. Amr b. el-‘As, gerçekten her iki kitabı da okumuştur¹²⁸. Lahîa tarafından nakledilen bu rivayet¹²⁹, H. 8. Yüzyılda yaşayan Zehebî tarafından şiddetle hucuma

¹²⁰Sa'du's-su'ûd (Necf 1369/1950), s. 47-63; İbn Tâvûs'un iktibaslarının büyük bir çoğunluğu el-Meclisî tarafından kopya edilmiştir, *age.*, XIV, 43-48; ayrıca bk. *age.*, s. 36-37.

¹²¹Ebû Nu'aym, *age.*, IV, 46-47.

¹²²*Age.*, IV, 67 vd.

¹²³Usâme b. Munqız, *age.*, s. 444: **ò EAE €€«A "€IA«E**

¹²⁴Süleymân'ın Meselleri, 1, 2, 10; Ecclesiastes, xi 1.

¹²⁵*A'mâlu'l-kulûb we'l-cevârih*, nşr. 'Abdulkadir Ahmed 'Atâ (Kahire, 1969), s. 45.

¹²⁶*Age.*, s. 82.

¹²⁷*Sa'd es-Su'ûd*, s. 32-40; krş., el-Meclisî, *age.*, XI, 120-121, 151-152, 269, 282-283 (yeni baskı)

¹²⁸*ez-Zehebî, Tarihu'l-İslâm* (Kahire, 1367), III, 38; Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî, *el-Mu'tasar* (Haydarabad 1362), II, 265; krş. el-Mavsilî, *Gâyetu'l-wesâil*, el yazma, Kembriç, Forma 33 (10), vr. 42 vd. Ayrıca bk. el-Hargûşî, *el-Bişâre we'n-nizâra fî ta'bîri'r-ru'yâ*, el yazma, Forma 6262, vr. 121a; İbn Nâsiruddîn, *Câmi'u'l-âsâr*, vr. 8a; el-Fâsî, *el-'Iqtu's-semîn*, V, 224; İbn 'Abdî'l-Hakem, *Futûhu mısır*, s. 254, 11. 12-15.

¹²⁹Hakkında bilgi için bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VI, 242 (zayıf); et-Tebrizî, *Mişkâtul-Mesâbih* (Karaçi, 1350), s. 160, 1. 5 (zayıf); *ez-Zehebî, Mîzânul-i'tidâl*, I, 479; *age.*, III, 267 (**ò E«»E €AI€ AAİ**), *age.*, II, 475-483, no. 4530; el-Fesewî, *age.*, vr. 84a, vd.; Moğoltay, *ez-Zehru'l-bâsim*, el yazma, Leydîn, Mecmua 370, vr. 116a.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

uğradı. Zehebî, ve “Tevrat’ı okumak Kur’an’ın vahyinden sonra hiç kimseye musaade edilmedi”, demektedir. ez-Zehebî, Tevrat’ın değiştirilip tahrif edildiğini, hakikatle yanlışın birbirine karıştırıldığını iddia eder ve bu kitabı okumanın ancak Yahûdîlere cevap vermek amacıyla câiz olduğunu söyler¹³⁰. Fakat Tevrat’ı okuyup araştırmakla ilgili fikirler, I. Yüzyılda oldukça farklıydı. İbn Sa’d bir mescitte oturan ‘Âmir b. ‘Abd b. Kays ve Ka’b’la ilgili şöyle bir olay nakleder: Ka’b, ‘Âmir’e Tevrat’tan bazı ilginç pasajlar okudu ve açıkladı¹³¹. Ebu’l-Celd el-Cevnî, Kur’an ve Tevrat’ı okurdu. Tevrat’ı her hatmettiğinde (ki onu altı günde okurdu) insanları davet ederek hatmini kutlar ve Tevrat’ın her hatmi sonucunda Rahmân’ın (Yeryüzüne) indiği sözünü naklederdi¹³².

Şi’î bir rivayet, Tevrat ile Peygamberi, Ali ve sonra gelen imamların doğru bilgileri arasındaki bağlantıyı açık bir şekilde şöyle vurgulamaktadır: Mûsâ’nın Levhalar’ı Peygamber’e ulaştı ve o, onları Ali’ye verdi¹³³. Mûsâ’nın Levhalar’ı, İncil, İbrahim’in Sahifeleri ve Zebur, Şi’î İmamların elindedirler.¹³⁴ Beyaz Jafr; Tevrat, İncil, Zebur ve Allah’ın ilk kitaplarını kapsar¹³⁵.

Yahûdîlere gelen vahiy ile Müslümanlara gelen vahiy arasındaki muhteva birliği fikrini, bu ayniyeti tesis edenin iki halk arasında ki kader birliği olduğu fikri takip etmiştir. İbn Abbas, İsrailoğulları arasında vukûbulan herşeyin Müslüman toplumda da olacağını ifade eder¹³⁶. Peygamber, "İsrailoğulları, onların cariyelerinin çocukları yetişinceye kadar dürüst idiler. Onlar (bu çocuklar) re’yi desteklediler¹³⁷ ve bundan dolayı yoldan çıktılar; diğer insanları da yoldan çıkardılar" demektedir¹³⁸. Fesevî tarafından nakledilen bir rivayetin arkasından şu mutalaa gelir: "Süfyan şöyle dedi: 'Biz bu sözü tetkik ettik ve re’yi destekleyen ilk şahsın Medine’de Rebîa, Kufe’de Ebû Hanife, Basra’da el-Bettî olduğunu keşfettik;

¹³⁰*Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, nşr. Es’ad Talas (Kahire 1962), III, 57.

¹³¹*Tabakât*, VII, 110. Tevrat ve İncil’i okuyan başka bir tâbiî de Evs b. Bişr’dır; Abdullah b. Ömer’le eşit bilgiye sahip olduğu söylenir. Me’âfir’i bilen birisi olması dikkate değerdir (İbn Asâkir, *Târîh [tehzîb]* III, 158).

¹³²*Age.*, VII, 222.

¹³³el-Meclisî, *age.*, XIII, 225 (yeni bs.); ayrıca bk.eş-Şaffâr el-Kummî, *Besâiru’d-derecât*, [byy], 1285), s. 37-38.

¹³⁴el-Meclisî, *age.*, XXVI, 180, 189 (yeni bs.).

¹³⁵*Age.*, XXVI, 18.

¹³⁶Nu’aym b. Hammâd, *age.*, vr. 4b: **«E A I E E I »E I «”-« I E ‘**

¹³⁷Krş., "Ashâbu'r-Rey", *İslâm Ansiklopedisi* (Schcht).

¹³⁸İbn Mâce, *Sunen* (Kahire, 1349), I, 28; el-Beyhâkî, *Ma'rifetu's-sunen*, I, 110 (ayrıca editörün referansına bk.).

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

onlar cariyelerin oğullarıydı"¹³⁹. Peygamber, İslam toplumunun, İsrailoğulları ile Hıristiyanların yolunu aynen takip edeceklerini önceden haber verdi¹⁴⁰.

Bu benzerlik noktaları elbette Yahûdî tarihinin aşağılayıcı yönlerini gösteriyordu ve bunlar İslam toplumunun karşılaştıkları tehlikelere işaret etmek için kullanılıyordu. Bununla beraber bazan özdeşleştirme benzerlik övücü bir havada yapılır. İbn İshâk tarafından nakledilen bir rivayete göre Evs ve Hazrec, Tubba' tarafından Medine'de bırakılan İsrailoğulları arasından çıkan dört yüz alimin torunlarıdır. Ebû Eyyûb, gerçekte Tubba tarafından, peygambere verilmek üzere muhafaza edilmesi amacıyla bir mektubun kendisine emanet edildiği alimin torunuydu. Ebû Eyyûb gerçekten mektubu Peygambere verdi¹⁴¹. Olayı kaydeden muahhar bir mecmua, Ensar'a ait bu şecerinin, bir Yahûdî planı olduğunu kaydeder¹⁴².

Bir Şi'î rivayete göre Peygamber isminin Ahmed ve İsrail olduğunu, Allah tarafından İsrail'e verilen yükümlülüklerin aynı şekilde kendisine de verildiğini ifade eder¹⁴³. İsrailoğulları ile, ('Alid) Âl-i Muhammed kastedilmektedir¹⁴⁴. 'Alidler, "Al-i Fir'avn zamanında Al-i Mûsâ ne ise" kendilerinin de Umeyye döneminde aynı konumda olduklarından yakınır¹⁴⁵. İbn Tâvûs, Peygamberin Hârûn'la¹⁴⁶ ilgili söylediği, Ali'nin Peygamberle olan ilişkisi (menzilesi, mertebesi) Hârûn'nun Mûsâ ile olan ilişkisinin aynı olduğu konusundaki sözünün önemini vurgulamak için Tevrat'tan bir çok pasajlar nakleder¹⁴⁷. Ali'nin Peygambere nisbetle

¹³⁹el-Ma'rife ve't-tarih, vr. 271a.

¹⁴⁰el-Muttâkî el-Hindî, *Kenz*, XI, 123, no: 555-556; İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, IV, 28; İbn Tâvûs, *Sa'd*, s. 64, 65, 116, 1. 3; el-Ayyâşî, *age.*, el yazma, vr. 93a-b; ayrıca bk. M. Talbî, "Les Bida", *Studia Islamica*, XII, 50.

¹⁴¹es-Semhûdî, *Vefâu'l-vefâ*, nşr. Muh., Muhyiddîn Abdulhamîd (Kahire, 1374/1955), I, 188-189; Moğoltay, *age.*, vr., 194a; İbn Zuhayra, *el-Cami'u'l-latîf*, (Kahire 1357/1958), s. 51-54; es-Sâlihî, *es-Sîra eş-Şâmiya*, el yazma, Atîf 1753, vr. 69a. Krş. İbn Nâsiruddîn, *age.*, vr. 52a-b.

¹⁴²Abdulhafız b. Osman el-Kârî et-Tâifî, *Celâu'l-kulûb ve keşfu'l-kurûb bi-menâkıbı ebî Eyyûb*, (İstanbul, 1298), s. 14-15.

¹⁴³el-'Ayyâşî, göst. es., I, 44, no: 45 (ayrıca bk. *age.*, dn. 6).

¹⁴⁴*Age.*, I, 44, no: 43-44 (bk. Sûre II/ 48).

¹⁴⁵Furât, *Tefsîr*, (Necef, bty.), s. 47, 1. 1. Krş. İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 95, 219-220.

¹⁴⁶*Sa'd es-Su'ûd*, s. 43-46; Msl. XXIX 5, 27, 31, 44, 13; Num. XVII 17.

¹⁴⁷*Sa'd es-Su'ûd*, s. 43-46 (ayrıca bk. s. 43:

ò €€Á «Ê €€€ «€Ê»Í ®© €Â€€«Ê» €€Í
Í ' Â€ €€Í ' « ' €"ÍÂ «€ÊÖÊ «€ €«€ª €€
ÂÊ"Í Â« Í Í€ Â« €' Ê«Á »€'Ê€ Á-« «€€ «
«€«€»«»Æâ

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

vasilik rolu, Musa'ya nisbetle vasilik rolü, Mûsa'ya nisbetle Yuşa b. Nuh'un rolüne benzemektedir¹⁴⁸.

Fakat Müslümanların Benî İsrâil arasındaki dürüst kimselerle tecrübelerinden hareketle duydukları bu yakınlık ve ayniyet duygusu, daha sonrakilerin kusur, günah ve ahlak bozukluklardan dolayı zedelenmese bile İsrailoğullarının yolu (sünneti), takip edilmemelidir. Bir çok rivayetlerde mümin, bu sünnetler hususunda uyarılır ve onların aksinin yapılması emredilir¹⁴⁹.

Onların ifâ ettikleri dînî ritüellerdeki katılıklar bile, "Kendilerini zora koşan İsrailoğulları gibi olmayın! Zira Allah onları zora koşmuştur"¹⁵⁰ şeklinde tenkid edilmiştir.

III

İsrailoğullarının tarihlerini veya peygamber ve azizleri ile ilgili rivayetleri nakletme izninin aksine, ilk kaynaklar, ehl-i sunnet çevrelerin, müminlerin, özellikle hukûkî veya inanç esasları ile ilgili konuları, Ehl-i kitabın Kutsal Kitaplarından öğrenme veya kopya etmelerini engelleme eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Bir rivayete göre Ömer, Kureyzalı bir Yahûdîden, Tevrat'tan bazı bölümlerin özetini kendisi için kopya etmesini istemiştir. Peygambere gelip de ondan bu bölümleri okuma izni istediğinde, öfkeden peygamberin yüz hatları değişti. Bu durumdan endişe eden Ömer şunları söyledi: "*Rab olarak Allah'tan, din olarak İslam'dan, peygamber olarak Muhammed'den razıyım*". Aşırı öfkesi gidince Peygamber şöyle dedi: "*Muhammed'in canı, kudret yetkisinde olan Allah'a yemin olsun ki, Mûsâ aranızda olsa ve siz de ona uysanız, yoldan çıkmış olurdunuz; siz topluluklar içinde benim kısmetimsiniz, ben de peygamberler içinde sizin kısmetinizim*"¹⁵¹.

¹⁴⁸Furât, *age.*, s. 65-68.

¹⁴⁹Furât, *age.*, s. 42:

¹⁵⁰el-'Âmilî, *el-Keşkül*, I, 221:

«E «€€A IO» «E I - »-O«'A €A« IO» «E
«"-« I€ ÖIÉ ' E« €€I «E€"AA

Ayrıca bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 193-194; krş. Samau'al el-Mğribî, *İfhâmu'l-yehûd*, nşr. M. Perlmann (New York, 1964), s. 71-85.

¹⁵¹*el-Câmi'*, vr. 60a; Abdurrezzâk, *el-Musannef*, vr. 114a; es-Suyûî, *ed-Durr*, II, 48; bu rivayetin diğer bir versiyonu için krş. Abdurrezzâk, *age.*, 114a şu ifade ile beraber:

«EA« »€A €« O« E « A« « I AE«/

Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Merâsil* (Kahire, 1310) s. 48; el-Hatîb el-Bağdâdî, *Taqyîd*, s. 52. Nureddîn el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, II, 182.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

Rivayette, **ÖA— » €I A**: "*Merartu bi-ehin lî min Kurayza*" : "*Kurayzalı bir kardeşime uğradım [rastladım]*"¹⁵² denilerek, Yahûdîlere tasvib edilir bir tarzda işaret edilmesi ilginçtir. Ayrıca Peygamberin, Mûsâ'nın kendi imanına bağlı olduğunu vurgulaması da ilginçtir. Enes'ten gelen bir rivayete göre Peygamber Hz. İsa ile karşılaşmıştır¹⁵³ ve ez-Zehebî de İsa'yı (bu yüzden) Peygamberin sahabîlerinden biri olarak kabul eder¹⁵⁴. Peygamberin Mûsâ hakkında buna benzer bir ifadesi Hafsa olayında kaydedilir. Hafsa, Peygambere, üzerinde Yûsuf'un hikayesinin yazılı olduğu bir köprücük kemiği getirir. Peygamber kızar, yüzünün rengi değişir ve şöyle der: "*Ben sizin aranızda iken Yûsuf gelse ve siz de ona uysanız, doğru yoldan çıkmış olurdunuz*"¹⁵⁵.

Başka bir rivayette kaydedildiği gibi, Peygamberin bundan çok az farklı şöyle bir başka sözü vardır. Ömer, Peygambere, Yahûdîlerden duyup hoşuna giden rivayetleri yazmasına izin verip vermeyeceğini sorar. Peygamber şöyle der: "*Onlar bozulmuş iken Yahûdî ve Hıristiyanlara mı uymak istiyorsunuz? Ben onu (dini, veya Kur'an'ı) bembeyaz ve temiz olarak getirdim; eğer Mûsâ hayatta olsaydı bana uymak zorunda olacaktı*"¹⁵⁶.

Bu problemle bağlantılı olarak özel bir ayet nazil oldu. Bir rivayette belirtildiğine göre bazı Müslümanlar, Peygambere, Yahûdîlerden kopya ettikleri belirli kitaplar getirirler. Peygamber şöyle der: "*Bir halk, kendi peygamberlerinin getirdiğini bırakıp da başka bir halkın peygamberleri tarafından getirileni tercih ederse, bu onlar için oldukça tehlikeli bir yanlış olur*". Bunun üzerine 29. sûrenin 51. ayeti nazil oldu: **Ö E€A I€€AA E« E"€E« €I** "*E-we-lem yekfihim ennâ enzelnâ 'aleyke'l-kitâbe yutlâ 'aleyhim...*" : "*Kendilerine okunmakta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi?...*"¹⁵⁷ Tevrat'ın öğrenilmesi ile ilgili

¹⁵²Bu rivayetin diğer bir versiyonu için bk. el-Muttakî el-Hindî, *Kenz*, I, 334, no. 1629: Ömer Hayber'i ziyaret etti ve bir Yahudinin bazı sözleri hoşuna gitti. Yahudi Ömer'in isteği üzerine bu sözleri Ömer'e yazdırdı ve Ömer de bu sözleri Peygamber'e götürmek üzere bir derinin üzerine yazdı. Ömer onları Peygambere okuyunca Peygamber çok kızdı ve yazıyı imha etti. Bunun üzerine şöyle dedi: "*Yoldan çıktıkları için bu insanlara uymayın!*" Krş. es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr*, IV, 3 (olayın farklı versiyonları).

¹⁵³es-Suyûtî, *el-Hâwî*, II, 288.

¹⁵⁴Age., s. 289, vd.

¹⁵⁵Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, vr. 133b; Abdurrezâk, *el-Musannef*, vr. 114a.

¹⁵⁶ez-Zemahşerî, *el-Fâ'iq*, nşr. 'Alî Muh. el-Bicâwî- Muh. Ebu'l-Fadl İbrâhîm (Kahire, 1367/1948), III, 218; Ebû Ubeyd, *Garîbu'l-hadîs* (Hayradabad, 1385/1966), III, 28-29; krş. İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, h w k mad.; el-Meclisî, *age.*, VIII, 211 (taş başma neşri). Ayrıca bk. Ebû Nu'aym, *Hilye*, V, 136.

¹⁵⁷es-Suyûtî, *Lubâbu'nuqûl* (Kahire, 1373/1954), s. 170; el-Kurtubî, *Tefsîr*, XIII, 355; İbn Şenrâşûb, *Menâqib âli ebî tâlib* (Necf, 1376/1956), I, 48; İbn Abdilberr, *Câmi'u beyâni'l-'ilm*, II, 40-41.

şu soru Ömer tarafından sorulduğunda Peygamber, son ve kesin sözünü şu şekilde ifade eder: *"Tevrat'ı öğrenmeyin, size gereken, size indirilen(Kur'an)i öğrenmeniz ve onun içindekilere inanmanızdır"*¹⁵⁸.

Ömer gerçekten, Yahûdî ve Hıristiyanların kitaplarının kopya edilmesini veya okunmasını yasakladı. Bir rivayete göre bir adam Ömer'e gider ve ona, Müslümanların şehri fethettiklerinde Medain'de bulunduğu harika bir kitaptan bahseder. Ömer, "o, Allah'ın Kitabı (Kur'an)dan mıdır?" diye sorar. Adam "Hayır" cevabını verir. Ömer, Yûsuf sûresinin ilk dört ayetini ezberden okuyarak onu kırbaçıyla dövmeye başlar ve şöyle der: *"Sizden öncekilerin bozulmalarına sebep olan şey, bilgileri ortadan kalkıp yok oluncaya kadar Tevrat ve İncil'i terkedip kendilerini, alimlerinin ve piskoposlarının kitaplarına vermeleri olmuştur"*¹⁵⁹. Başka bir rivayette benzer bir durum şöyle nakledilir: Alkame ile el-Esved, İbn Mesud'a gelir ve ona hoşlarına giden bir olayı içeren bir sahife gösterirler. Abdullah b. Mesud sahifenin imha edilmesini emreder ve, *"Bu kalpler, bilgi kaplarıdır. Onları Kur'an'la meşgul edin, başka şeylerle değil"* der¹⁶⁰.

Ömer'in, özellikle Daniel'in Kitabı'na ilgi duyduğu gözüküyor. Kitabın, Müslümanlar şehri fethettiklerinde Tustar'da bir mezarda bulunduğu ve bu mezarın da Daniel'in mezarı olduğu söyleniyor¹⁶¹. Kitap Ömer'e getirilir ve o, Arapçaya çevirmesi için onu Ka'b'a gönderir. Kitabın, gelecekte ortaya çıkacak fitneler hakkında bilgi içerdiği söylenmektedir¹⁶². Ebu'l-Âliye¹⁶³ Kitap hakkında şöyle der: *"Ben bu kitabı Kur'an'ı okuduğum tarzda okuyan ilk Arap idim"*. Ebu'l-Âliye sözüne, *"o sizin siretiniz (tarihiniz), meseleleriniz, dininiz, konuşma tarzınız, ve gelecekte olacak şeyler hakkında bilgiler içermektedir"* şeklinde devam eder¹⁶⁴. Ömer'e Daniel'in Kitabını kopya eden (veya okuyan) biri hakkında bilgi

¹⁵⁸el-Muttaqî el-Hindî, *age.*, I, 133, no. 1627.

¹⁵⁹*Age.*, I, 335, no. 1632.

¹⁶⁰Ebû Ubeyd, *Fedâ'ilü'l-Qur'ân*, el yazma, Leydin, mecmua no. 3056, vr. 4a-b. Ebu Ubeyd şöyle der: "Bu perşömen tomar yazı Ehl-i Kitab'a mensub bir adamdan alındığını sanıyoruz, bundan dolayı Abdullah b. Mes'ud ona hoş bakmıyordu".

¹⁶¹Bk. *İslâm Ansiklopedisi*, "Dâniel" md. (G. Vajda).

¹⁶²Nu'ay b. Hammâd, *age.*, vr. 4b (el yazma, Atıf, vr. 3a).

¹⁶³Hakkında bk. İbn Sa'd, *age.*, VII, 112-117.

¹⁶⁴el-Beyhâkî, *Kit. Delâ'ilü'n-nubuwwa*, el yazma, British Müz. no. 3013, vr. 65a: İbn Kesîr, *el-Bidâye we'n-nihâye*, II, 40, 41.

verildiğinde, söz konusu adamın, huzuruna getirilmesini emreder, bu tür kitapları yakmaya ve okumamaya söz verinceye kadar onu kırbaçıyla döver¹⁶⁵.

Hamd b. Muhammed el-Hattabî tarafından Daniyel'in Kitabından bir söz kaydedilir¹⁶⁶. Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Cafer b. el-Münâdî Kitabı'l-Melâhim adlı eserinde, Süfyanî'nin seferleri/mücadeleleri hakkında uzun bir pasajı, Daniel'in Kitabından iktibas eder ve bu pasaj Kurtubî tarafından da nakledilir¹⁶⁷. Daniel'in Kitabından önemli bir pasaj el-Meclisî tarafından nakledilir. Bu pasaj Muharrem'in ilk gününe göre (Cumartesi, Pazar, Pazartesi...vs.) tesbit edilip yıl boyu meydana gelecek hava ve ürün durumu, musibetler ve savaşlar hakkında ayrıca Güneş ya da Ay tutulmasının meydana geleceği ayın tesbiti konusunda kehanetler içermektedir. er-Ravendî, bu materyale melâhim tipi rivayetler olarak işaret eder¹⁶⁸. Daniel'in Kitabı'nın; Ka'b ve yirmi Yahûdî alim tarafından, Filistin'de, karşılıklı müzakereler şeklinde okunduğu anlaşılmaktadır. Ka'b, "Mûsâ'ya Allah tarafından vahyedildiği gibi hiç değişmemiş ve değiştirilmemiş Tevrat" olarak tanımladığı bu kitabın, Tiberya Denizi'ne atılması için emir verir. Ka'b, halkın ona güvenebileceğinden korkmuştur. Ka'b tarafından gönderilen adam denizin ortasına ulaştığında, sular, denizin dibi görülecek şekilde ayrılır ve adam Kitabı denizin içine atar¹⁶⁹.

Tabiatıyla Ehl-i Kitabın tabi olduğu Kutsal Kitabın kasıtlı bazı değişikliklere ve değiştirmelere maruz kalma tehlikesi vardı. Bu durum, Ka'b hakkında gelen bir rivayette şöyle yansıtılmaktadır: Ka'b, Ömer'e, Tevrat'tan bazı bölümleri içerdiğini söylediği, sayfaları yırtılmış bir kitap getirir ve onu okuması için izin ister. Bunun üzerine Ömer şöyle der: "Eğer Sina Dağı'nda Allah tarafından Mûsâ'ya vahyedilen kitap olduğunu biliyorsan onu gece gündüz oku"¹⁷⁰.

¹⁶⁵el-Hatîb el-Bağdâdî, *Takyîd*, s. 51; el-Muttakî, el-Hindî, *age.*, I, 332-333, no. 1626; *age.*, 335-336, no. 1633; Abdurrezzâk, *age.*, vr. 114a. Krş. Nureddîn el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, II, 182.

¹⁶⁶*Kitâbu'l-'uzle* (Kahire, 1352), s. 80.

¹⁶⁷*et-Tezkira*, nşr. Ahmed Muh. Mursî (Kahire, bty), s. 610-611.

¹⁶⁸*Bihâru'l-envâr*, LVIII, 346-350 (yeni bs.)

¹⁶⁹ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, III, 323-325; amlf., *Tarîhu'l-islâm*, III, 99-101, üzerinde on emrin yazılı olduğu taş basma levhaların bulundu sandık ve Hz. Musâ'nın âsası Tiberya Denizinin kenarında gömülüdür; bu levhalar, Kıyamet Gününde silinecekler. Bk. Nuweyrî, *age.*, XVI, 43.

¹⁷⁰Ebû Ubeyd, *Garîbu'l-hadîs*, IV, 262; ez-Zemahşerî, *el-Fâiq*, I, 651; İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, II, 468, ş r m md.; J. Goldziher, "Über Muh. Polemik gegen *Ahl al-Kitâb* : Muhammedin Ehl-i kitaba karşı münakşası üzerine", ZDMG XXXII, 345 (dikkatlice oku: *fa'gra'hâ ânâ'e'leyli*). Ayrıca bk. İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-usûl min ehâdisi'r-resûl (s)*, (Kahire 1374/1955), XII, 372, no. 9469. Krş. Abdurrezzâk, *el-Musannef*, VIII, 111, no. 14518 (ayrıca editör [neşreden] tarafından verileh referanslara da bk.)

İbn Kesîr, Ehl-i Kitap alimlerine danışmayı yasaklayan rivayetleri iktibas ederek şöyle der: "Bu rivayetler, onların kendi Kutsal kitaplarında değişiklikler yaptıklarının bir delilidir (*« ۰۰۰۰۰ » ۰۰ « ۰۰ » ۱۱۱*: ...beddelû mâ bi-eydihim mine'l-kütübi's-semâviyyeti : Elllerinde bulunan Semavî Kitapları değiştirdiler...), hem onları değiştirdiler ve hem de uygunsuz bir tarzda yorumladılar". Onlar Kutsal kitapları hakkında şumullu bir bilgiye sahip olamadılar; Arapça çevirilerinde çok hata ve yanlışlar yaptılar. Üstelik onların maksatlı ve hatalı görüşleri de vardı. Tevrat'ın bir kısmı, bellidir ve aleni olarak vahyedilmiştir, fakat onun büyük bir kısmı belli değildir. Tevrat'ın açık olan kısımları; değişiklikler, farklılıklar, hatalı ifadeler ve anlaşılması zor fikirler içermektedir. İbn Kesîr, bir çoğu yazıldığı mürekkep kadar değer taşımayan ve bir kısmı da yanlış olan rivayetleri nakletmesinden dolayı Ka'b'ı suçlamaktadır¹⁷¹. "İsrailiyatın bir kısmı, onların zındıkları tarafından uydurulmuştur. Bir kısmı sağlam ve güvenilir olabilir, fakat onlara ihtiyacımız yoktur: Allah'ın Kitabı'nda (Kur'an'da) yazılanlar bize yeterlidir, onu daha önce vahyedilen kitaplarda aramaya ihtiyacımız yoktur. Onların bilgilerini kaybetmelerine ne Allah ne de elçisi, bizi sebep kılmamıştır"¹⁷². Aynı yalanlama, değişikliğe uğratma, değiştirme ve kasıtlı yanlış tefsir suçlamaları İbn Kesîr tarafından Ehl-i Kitap alimlerine danışmayı yasaklayan rivayetlerin nakledildiği bir bölümde tekrar edilir¹⁷³.

Hicrî Altıncı Yüzyılın velûd müellifi İbnu'l-Cevzî, benzer görüşler açıklar. Önceki kavimler hakkındaki rivayetler, özellikle İsrailoğulları ile ilgili olanlar, nadiren güvenilir bilgiler içerirler. İbnu'l-Cevzî, İslam Hukûkunun (şeriat) yeterli olduğunu, (bu yüzden) Peygamber'in, Ömer'e, kendisine getirdiği Tevrat'tan bazı pasajları atmasını emrettiğini, söyler. Karısıyla evlenmek için Uriyah'ı ölüme gönderen Davud hakkındaki rivayet gibi, İsrailiyyat ile ilgili bazı rivayetler tamamen saçmadırlar¹⁷⁴.

Bu yazıda zikredilen ilk (erken dönem) kaynaklar, H. I. Yüzyılın sonlarında, Müslüman, Yahûdî ve Hıristiyanlar arasında yakın bağlantıların bulunduğu tanıklığını yapmaktadırlar. Mamer b. Râşid'in *Câmi* 'inde nakledilen rivayetlerin, I. Yüzyılın sonlarının orijinal kaynaklarına kadar geriye gittiği tahmin edilebilir. Ebû Ubeyd'in *Mevâiz* 'indeki materyalin, aynı zaman diliminden geldiği görünüyor. W.

¹⁷¹İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, II, 132-134.

¹⁷²İbn Kesîr, *Tefsîr*, IV, 283.

¹⁷³*Age.*, V, 329-330.

¹⁷⁴İbnu'l-Cevzî, *Kit. el-Kussâs*, el-yazma, Leydin mecmua no. 988, vr. 20a.

Montgomery Watt'ın¹⁷⁵, Kitâb-ı Mukaddes'in yukarıda tartışılan materyalinin, ilk dönemde, "*Kitâb-ı Mukaddes hakkında bilgisi olmayan cahil halka karşı tanzim edildiği*" şeklindeki varsayımını kabul etmek çok zordur.

W. M. Watt, İbn Abdilberr'in *Câmiu beyâni'l-ilm* inde II, 40-43'de yer alan "*Yahûdî ve Hıristiyanlardan bilgi almaktan kaçınma*" başlıklı pasajdan aldığı bu bilgiye dayanarak bu yasağın "*ilk dönemee ait olduğu*" nu, çünkü "bunun, Müslümanların Yahûdî ve Hıristiyanlarla görüşüklerini fakat kitaplarını okumadıklarını, akla getirdiğini ileri sürmektedir"¹⁷⁶. Ancak bu iddianın gerçekte savunulacak bir tarafı yoktur. Buhârî¹⁷⁷ tarafından nakledilen bir rivayet "Yahûdîlerin Tevrat'ı İbranice okuduklarını ve onu Müslüman halka Arapça tefsir ettiklerini" açıkça ifade etmektedir. es-Suddî, bazı Yahûdîlerin Allah tarafından ilham edildiğini iddia ettikleri kitaplar derlediklerini ve onları ucuz fiyatlarla Araplara sattıklarını ifade eder¹⁷⁸. *Ehl-i Kitab* ın kitapları ile ilgili, yukarıda nakledilip İbn Abdilberr'in, kitabının ilgili bölümünde zikredilen ve Müslümanlar tarafından istinsah edilen rivayetler, Müslümanlarla Ehl-i kitap arasındaki bağlantıların sadece danışmaya hasredilmediğinin delilini teşkil eder. Son olarak "*Babu muhtasar fi mutâla'ati kütübi ehli'l-kitâb ve'r-rivâyeti 'anhum*" şeklindeki bölüm başlığına işaret edilebilir. Bu bölümde tartışılan konunun, sadece Ehl-i kitaba konuşmak değil, onların kitaplarını okumak ve rivayetlerini onlara isnad ederek nakletmek olduğu, açıkça ifade edilmektedir. W. M. Watt'ın, "onlardan herhangi birinin (yani İbn Abdilberr tarafından kaydedilen rivayetlerin) mevcut şekillerinin hâlâ ilk dönemdeki şekillerine sahip olup olmadıkları" hakkında şüpheleri; Ma'mer'in "*Câmi*" i ve Abdurrezzâk'ın "*Musannef*" i dikkate alındığında temelsizdir. Zira bu rivayetler ve onların isnadları, İbn Abilberr tarafından doğru olarak kopya edilmiştir. Bu, İbn Abdilberr'in materyali ile bu yazıda iktibas edilen el yazma kitap karşılaştırılarak tahkik edilebilir.

Daha önce zikredildiği gibi, Ehl-i Sünnet İslamının görüşleri ile uygun düştüğü sürece, Yahûdî ve Hıristiyanlıktan İslama dönenler tarafından nakledilen Yahûdî ve Hıristiyanlarla ilgili rivayetlere karşı ciddi bir muhalefet olmamıştır. Muhalefet, Yahûdî ve Hıristiyan geleneğinin İslam inanç veya uygulamaları ile alakası olabilecek yönleri ile bağlantılı olarak ortaya çıkıyor görünmektedir. Bu gibi

¹⁷⁵*The Early Development of the Muslim Attitude to the Bible* (Glasgow Univ. Oriental Society Transactions: Glasgow Univ. Doğu Toplumları Raporları), XVI, 1955-1956, s. 50-62.

¹⁷⁶*Age.*, s. 60-62.

¹⁷⁷*es-Sahîh* (Kahire, bty.), VI, 25; İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 329.

¹⁷⁸*es-Suyûtî*, *ed-Durru'l-mensûr*, I, 83.

durumlarda yasağın saikleri açıktır; Ehl-i Kitabın kutsal kitaplarını kopya etmeyi yasaklayan rivayetlerin bu tür durumlarla ilgili olduğu gözükmektedir. Nitekim bu durum, İslamı kabul eden fakat Cumartesi Gününe riayet etmek ve geceleyin Tevrat okumak için peygamberden izin isteyen bir grup Yahûdi hakkındaki rivayetten de tahmin edilebilir. Tabii onların bu izin isteği reddedildi. Kur'an'da bir ayet (Sure II, 208¹⁷⁹) bunun hakkında nazil oldu¹⁸⁰.

Ehl-i Sunnete uygun çözüm, bir Müslümanın, Tevrat ve İncile inanmak mecburiyetinde olduğu fakat bu kitaplarda yer alıp emredilen uygulamaları yerine getirmemesi gerektiği şeklinde ortaya konmuştur. Bu konuda Peygamber şöyle der: "*Tevrât, Zebûr ve İncîl'e inanın, fakat Kur'an size yeterlidir*"¹⁸¹.

Bir uzlaşma havası veren bu formül, gerçekte Yahûdî ve Hıristiyan rivayetlerinin nakline imkan veriyor. Ö Ö AE « € E »: "*Haddisû 'an benî isrâîl*" sözü ile izin verilen bu gelenek, tefsir, zühd ve âdâb literatüründe bolca yansıtıldığı gibi, İslam literatürünün bir parçası haline gelmiştir¹⁸².

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulcebbar el-Havlânî, *Târîhu Dâreyyâ*, nşr. Sa'îd el-Afgânî (Şam, 1369/950)
Abdulcebbar, *Tesbîtu delâilî'n-nubuvve*, nşr. Abdülkerim Osman (Beyrut, 1966-68)
Abdulhafız b. Osman el-Kârî et-Tâifî, *Celâu'l-kulûb ve keşfu'l-kurûb bi-menâkıbı ebî Eyyûb*, (İstanbul, 1298).
Abdülmelik b. Habîb, *Târîh*, el yazma, Bodl. Marsh, 228.
Abdurrezzâk, *el-Musannef*, el yazma, Murad Molla 604.
Ahmed b. Ali el-Mervezî, *Musnedu Ebî Bekr*, nşr. Şuayb el-Arnâvûd, (Beyrut, 1390/1970).
Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, nşr. Ahmed Muhammed Şakir (Kahire, 1953)
el-Âmilî, *el-Kaşkûl*, nşr. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, (Kahire 1380/1961).
Anonymous, *et-Ta'rîhu'l-muhkem*, el yazma, Brit. Müz., Mec. no. 8653.
el-Âmilî, *el-Cevâhiru's-seniyye*, (Necf, 1384/1964).
el-Âyyâşî, *Tefsîr*, (?)
el-Âzîzî, *es-Sirâcu'l-munîr* (Kahire, 1957)
el-Beyhâkî, *Kit. Delâilî'n-nubuvve*, el yazma, British Müz. no. 3013.

¹⁷⁹Bu ayet 209 olmalı.(çev)

¹⁸⁰et-Taberî, *Tefsîr*, IV 255-256, no. 4016; İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 439-440; es-Suyutî, *e-Durr*, I, 271; er-Râzî, *Tefsîr*, V, 226.

¹⁸¹İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 329-330; Ö Ö AE « € E »: "*Haddisû 'an benî isrâîl*" sözü ile izin verilen bu gelenek, tefsir, zühd ve âdâb literatüründe bolca yansıtıldığı gibi, İslam literatürünün bir parçası haline gelmiştir¹⁸².

¹⁸²Kudüs'de, Milli ve Üniversite Kütüphanesinin görevlileri, Dr. M. Nadav ve Sayın E. Wust'a; Leiden Üniversitesi Kütüphanesinin görevlisi Dr. Sj. Koningsveld'e British Müzesinin beki ve görevlilerine; Kembriç Üniversitesi Kütüphanesi; Dublinda Chester Beatty Koleksiyonu ve İstanbul'da Süleymaniye Kütüphanesine, bana el yazmalarını inceleme fırsatı ve mikrofilimlerini sağlama imkânı verdiğinden dolayı teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

el-Beyhâkî, *Marifetü's-sunen, ve'l-âsâr*, nşr. Ahmed, Sakr, Kahire, 1389/1968.
 el-Beyhaqî, *Delâilu'n-nubuvve*, el yazma, British Müz., no. 3013.
 Buhârî, *es-Sahih* (Kahire, bty.)
 el-Câhiz, *el-Heyevân*, nşr. 'Abdusselâm Hârûn (Kahire, 1385/1966).
 el-Cerrâhî, *Keşfu'l-hafâ' ve muzilu'l-ilbâs*, Kahire 1352.
 el-Cezerî, *Kisâsu'l-enbiyâ'* (Necef, 1964).
 ed-Deylemî, *el-Firdevs*, el yazma, Chester Beatty 3037.
 Ebû Dâvûd, *Merâsil* (Kahire 1310)
 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, Kahire, 1351/1932.
 Ebû Ubeyd, *el-Mevâ'iz*. (el yazma) (?)
 Ebû Ubeyd, *Fedâ'ilu'l-Qur'ân*, el yazma, Leydin, mecmua no. 3056.
 Ebû Ubeyd, *Garîbu'l-hadîs* (Hayradabad, 1385/1966)
 Ebû Ya'lâ, *Musned*, el yazma, Fatih 1149.
 Ebû Yusûf, *Kitâbu'l-âsâr*, nşr., Ebû'l-Vefâ, (Kahire, 1355).
 Ebû'l-Mehâsin Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî, *el-Mu'tasar* (Haydarabad 1362)
 Ebû Ubeyd el-Kasım b. Sellâm, *Kitâbu'l-mevâiz*, el yazma, Yahuda Koleksiyonu, Hebrew
 Universitesi, Ar. 95.
 el-Fadl b. el-Hasan et-Tabersî, *Î'lâmu'l-werâ bi-a'lâmi'l-hudâ*, nşr. 'Ali Ekber el-Ğaffârî, (Tahran
 2338)
 el-Fakihî, *Târihu Mekke*, Leydin, no: 463.
 el-Fâsî, *el-Iqtu's-semîn* (?)
 el-Fesewî, *el-Ma'rife ve't-Ta'rîh*, el yazma, Esat Ef. 2391.
 F. Sezgin, *GAS*. (?)
 Furât, *Tefsîr*, (Necef, bty.),
 G. Vajda, "Juifs et Musulmans selon le *Hadit*", *JA CLXXIX* (1937).
 el-Ganji, *Kifâyetu't-tâlib fi menâqibi Ali b. Ebî Tâlib 'aleyhi's-selâm*, nşr. Muhammed Hâdî el-
 Amînî, (Necef 1390/1970)
 Hamd b. Muhammed el-Hattâbî, *Kitâbu'l-'uzle* (Kahire, 1352).
 el-Hâkim, *el-Müstedrek*, Haydarabad 1342.
 el-Hargûşî, *el-Bişâre ve'n-nizâra fi ta'bîri'r-ru'yâ*, el yazma, Forma 6262.
 el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, Kahire, 1349/1931.
 el-Hatîb el-Bağdâdî, *Takyû'l-'ilm*, nşr. Yûsuf Eçe, Şam 1949.
 el-Heysemî, *en-Ni'me'l-kubrâ*, (Haleb [bty.]).
 el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, (Beyrut 1967).
 el-Humeydî, *el-Musned*, nşr. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut-Kahire 1332.
 el-Hutay'a, *Divân*, nşr. Nu'mân Emîn Tâhâ (Kahire, 1378/1958)
 İbn Abdilberr, *Câmi'u beyâni'l-'ilm ve fadlih* (Kahire, 1346).
 İbn Abdilberr, *el-İsti'âb*, nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî (Kahire [trs.]), (Kahire 1346).
 İbn Asâkir, *Ta'rîh* (tehzîb).
 İbn Bâbüyeh, *'ilelu's-şerâ'i'*, (Necef 1385/1966).
 İbn Ebi'd-Dunyâ, *el-İşrâf fi menâzili'l-eşrâf*, el yazma, Chester Beatty 4427, vr. 69a.
 İbn Ebi'd-Dunyâ, *Kit. et-tevbe*, el yazma, Chester Beatty, 3863.
 İbn Ebî'-Dunyâ, *el-'Akl ve fadluhu*, nşr. Muhammed Zâhid el-Kevserî, (Kahire 1365/1946).
 İbn Hacer el-Heytemî, *ez-Zevâcir 'an iqtirâfi'l-kebâir*, (Kahire, 1390/1970)
 İbn Hacer, *el-İsâbe*, (Kahire 1325/1907)
 İbn Hacer, *Tehzibu't-tehzîb*, Haydarabat 1327.
 İbn Hazm, *el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*, nşr. Muhammed Ahmed 'Abdulazîz, (Kahire 1398/1978).
 İbn Hubeys, el-Meğâzî, el yazma, Leydin, no: 343.
 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, (?)
 İbn Kesîr, *Tefsîr*, (?)
 İbn Kesîr, *Şemâilu'r-resûl*, nşr., Mustafa Abdulvâhid (Kahire, 1386/1967)
 İbn Mâce, *Sunen* (Kahire, 1349)
 İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, (Haydarabad 1381/1962)
 İbn Manzur, *L isânu'l-arab, "h r c"* mad.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

- İbn Nâsıruddîn ed-Dımaşqî, *Câmiu'l-âsâr fî mewlîdi'n-nebiyyi'l-muhtar*, el yazma, Kembraç, Mec. no. 913.
- İbn Qutayba, *'Uyûnu'l-ahbâr* (Kahire, 1346/1928)
- İbn Ra's Ğanama, *Menâqilu'd-Durer*, el yazma, Chester Beatty 4254.
- İbn Sa'd, *Tabakât*, Beyrut 1957.
- İbn Tâvûs, *Sa'dus-Su'ûd*, (yeni baskı).
- İbn Tâvûs, *Sa'dus-su'ûd* (Necef 1369/1950)
- İbn Wehb, *Câmi'*, nşr. J. David Weill (Kahire, 1939).
- İbn Zafar, *Hayru'l-bişer bi-hayri'l-beşer* ([yeni basım], 1280).
- İbn Zuhayra, *el-Cami'u'l-latîf*, (Kahire 1357/1958)
- İbn Şenrâşûb, *Menâqib âli ebî tâlib* (Necef, 1376/1956)
- İbn 'Abdi'l-Hakem, *Futûhu Mısr*, nşr. C. Torrey (New Haven, 1922).
- İbn 'Arabî, *Muhâdaratu'l-ibrâr*, 1388/1968.
- İbnu'l-Cevzî, *el-Wefâ bi-ahvâli'l-mustafâ*, nşr., Mustafa Abdulvâhid (Kahire, 1386/1966)
- İbnu'l-Cevzî, *Kit. el-Kussâs*, el-yazma, Leydin mecmua no. 988.
- İbnu'l-Cevzî, *Kitâbu'l-mevzuât*, nşr., Abdurrahman Muhammed Osman Kahire 1386/1966.
- İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, nşr. ez-Zâvî et-Tenâhî, Kahire 1963.
- İbnu'l-Esîr, *Câmiu'l-usûl min ehâdisi'r-resûl (s)*, (Kahire 1374/1955).
- İbnu'l-Kayyim el-Cevziyye, *İğasetu'l-lehfân min mesâyidi's-şeytân*, (Kahire 1358/1939)
- İslâm Ansiklopedisi*, "Dâniyâl" md. (G. Vejda).
- 'Âli el-Kârî, *el-Esrâru'l-merfû'a fî'l-ahbâri'l-mavdû'a*, nşr. Muhammed Sabbâğ, Beyrut, 1391/1971.
- J. Goldziher, *Muhammedanische Studien*, Halle, 1890.
- J. Goldziher, *"Über Bibelcitate in muhainmedanischen Schriften"*, ZATW, XIII (1893).
- J. Goldziher, *"Über Muh. Polemik gegen Ahl al-Kitâb"*, ZDMG XXXII, 345.
- el-Kudâ'î, *Şihâbu'l-ahbâr*, el yazma, British Müzesi, no. 6496.
- el-Kundûzî, *Yenâbi'u'l-mevedde*, (Kazimiyye 1385).
- el-Kurtubî, *et-Tezkira*, nşr. Ahmed Muh. Mursî (Kahire, bty).
- el-Kurtubî, *Tefsîr*, nşr. İbrahim İtfiş, (Kahire 1387/1967),
- M. Talbî, "Les Bida", *Studia Islamica* (?)
- Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, el yazma, Feyzullah 541.
- el-Mavsîlî, *Ğayetu'l-vesâil ilâ ma'rifeti'l-avâil*, el yazma, Cambridge Forma. 33.
- el-Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, (yeni neşir.)
- Mélanges Judéo-Arabs*, IX, "İsrâ'iliyyât", REJ XLIV, (1902)
- Miskeveyh, *el-Hikmetu'l-hâlida*, nşr., Abdurrahman Bedevî (Kahire, 1952).
- Moğoltay, *ez-Zehru'l-bâsim*, el yazma, Leydin, Mecmua 370.
- Muh. b. Yahyâ el-Eş'arî el-Mâlaqî, *et-Temhîd ve'l-beyân fî makteli's-şehîd Osmân*, nşr. Mahmûd Yûsuf Zâid (Beyrut 1964).
- el-Muhâsibî, *A'mâlu'l-kulûb ve'l-cevârih*, nşr. 'Abdulkadir Ahmed 'Atâ (Kahire, 1969).
- Muh. b. Yahyâ el-Eş'arî el-Mâlaqî, *et-Temhîd ve'l-beyân fî makteli's-şehîd Osmân*, nşr. Mahmûd Yûsuf Zâid (Beyrut 1964)
- el-Munâvî, *Feyzu'l-kadîr*, Beyrut, 1391/1972.
- el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-ummâl*, (?)
- Nu'aym b. Hammâd, *Kit. el-Fiten*, el yazma, British Müz., sıra no: 9449.
- Nureddîn el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, (?)
- en-Nuwayrî, *Nihâyetu'l-ereb*, Kahire [yeni basım] 1964.
- Râğib el-İsfahânî, *el-Mufredât fî ğaribi'l-qur'ân* (Kahire, 1324).
- er-Râvendî, *Bihâru'l-envâr*, (yeni bs.)
- er-Râzî, *Tefsîr*, (?)
- S. D. Goitein, *Banû İsrâ'il, İslâm Ansiklopedisi*².
- Samau'al el-Mğribî, *İfhâmu'l-yehûd*, nşr. M. Perlmann (New York, 1964)
- Schacht, "Ashâbu'r-Rey", *İslâm Ansiklopedisi*.
- es-Sâlihî, *es-Sıra eş-Şâmiya*, el yazma, Atıf 1753.
- es-Sa'lebî, *Qisâsu'l-enbiyâ'* (Kahire, bty.)
- es-Sefârîni, *Ğizâ'l-elbâb*, Kahire 1324.
- es-Semhûdî, *Vefâu'l-vefâ*, nşr. Muh., Muhyiddîn Abdulhamîd (Kahire, 1374/1955)

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.

- es-Seyyid el-Himyerî, *Divân*, nşr. Şâkir Hâdî Şeker, (Beyrut bty).
es-Sulemî, *Âdâbu's-sohba*, (Filistin, 1954)
es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr*, (?)
es-Suyûtî, *el-Câmi'u'l-kebîr*, el yazma, el-Cezzâr, Acre.
es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-kubrâ*, nşr. Muh. Halîl Harâs (Kahire, 1386/1967)
es-Suyûtî, *el-Hâvî li-l-fetâvî*, nşr., Muhammed Muhyiddin Abdulhamid (Kahire, 1387/1959)
es-Suyûtî, *el-Leâli'l-masnû'a*, (?)
es-Suyûtî, *Lubâbu'nuqûl* (Kahire, 1373/1954).
es-Suyûtî, *Tahzîru'l-hevâs min ekâzibi'l-qussâs*, (?)
eş-Şaffâr el-Kummî, *Besâiru'd-derecât*, [byy] 1285).
eş-Şevkânî, *Fethu'l-qadîr* (Kahire, 1383/1964).
et-Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, nşr., Abdurrahman Muhammed Osman Kahire, 1388/1968.
et-Taberî, *Delâilu'l-imâme*, (Necef, 1383/1963)
et-Taberî, *Tefsîr*, nşr. Muhmud Muh. Şâkir, (Kahire 1969).
et-Tâberî, *el-Muntehâb min zeyli'l-muzeyyel*, (Kahire, 1358/1939).
et-Tahâvî, *Muşkilu'l-âsâr*, Haydarabad 1333.
et-Tebrizî, *Mişkâtul-Mesâbih* (Karaçi, 1350).
et-Tirmîzî, *Sahîh*, Kahire 1934.
et-Tûsî, *Emâlî*, (Necef, 1384/1964).
et-Tûsî, *Ricâlu'l-keşşi* (Necef, [bty.]
The Early Development of the Muslim Attitude to the Bible (Glasgow Univ. Oriental Society
Transactions: Glasgow Univ. Doğu Toplumları Raporları).
Usâme b. Munqız, *Lubâbu'l-âdâb*, nşr. Ahmed Muh. Şâkir, (Kahire 1353/1935)
Yûsuf b. Mûsâ el-Hanefî, *el-Mu'tasar mine'l-muhtasar*, Haydarabad ts.
ez-Zehabî, *el-Uluww li-l-'aliyyi'l-ğaffâr*, nşr. 'Abdurrahman Muh. 'Osmân (Kahire, 1388/1968)
ez-Zehabî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, nşr., Ali Muhammed el-Bicâvî Kahire 1382/1963.
ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, nşr. Es'ad Talas (Kahire 1962)
ez-Zehabî, *Tarihu'l-İslâm* (Kahire, 1367)
ez-Zehabî, *Yevâqîtu's-siyer*, el yazma, British Müz., sıra no: 3771.
ez-Zemahşerî, *el-Fâ'iq*, nşr. 'Alî Muh. el-Bicâwî- Muh. Ebu'l-Fadl İbrâhîm (Kahire, 1367/1948),
ez-Zemahşerî, *Rebû'l-ebrâr*, el yazma, British Müz..no. 6511.

Hata! Bilinmeyen anahtar değişkeni.